

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.S.
GENEL ARAŞTIRMALAR

**DÜNYADA VE TÜRKİYEDE DOĞRUDAN
YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI**

Fulya BAYRAKTAR

GA/03-1-1

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

İÇİNDEKİLER

**Ocak 2003
ANKARA**

	Sayfa No
GİRİŞ	1
1. YABANCI SERMAYENİN TANIMI VE TARİHÇESİ	4
1.1. Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türleri.....	4
1.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihçesi.....	6
2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ NİTELİĞİ KARAR ALMA SÜRECİ VE YARARLARI	10
2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yatırım Stratejisi.....	10
2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Süreçleri.....	14
2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Taraplara Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	15
3. DÜNYADA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	20
3.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Hacmi.....	20
3.2. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Niteliği.....	39
4. TÜRKİYEDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	46
4.1. Türkiye’de Yabancı Sermayenin Tarihçesi.....	46
4.2. Doğrudan Yabancı Sermayenin Kurumsal Çerçevesi.....	48
4.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....	50
4.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Konusunda Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler.....	62
5. TÜRKİYEDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINA İLİŞKİN YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	66
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	74
YARARLANILAN KAYNAKLAR	79

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Dünyada 1990-2000 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (Milyar Dolar)	21
Tablo 2 : Dünyada 1990-2000 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (%)	22
Tablo 3 : Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (Milyon Dolar)	23
Tablo 4 : Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelerin GSYİH’sı İçindeki Payları(%)	25
Tablo 5 : 1954-1979 Döneminde Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye (Milyon Dolar)	51
Tablo 6 : 1980’den Sonra Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye (Milyon Dolar)	53
Tablo 7 : Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar) (%)	54
Tablo 8 : 1990-2001 Yılları Arasında Teşvik Belgeli Yabancı Sermaye İzinlerinin Bölgesel Dağılımı	55
Tablo 9 : Doğrudan Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	56
Tablo 10: Yıllar İtibariyle Doğrudan Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	57
Tablo 11: Doğrudan Yabancı Sermaye İzinlerinin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	58
Tablo 12: 2000 ve 2001 Yıllarında Fiili Girişlerin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	59

GİRİŞ

Özellikle 20. yüzyılda ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanda ortaya çıkan değişimler hızla yayılarak yeni bir dünya düzeninin kurulmasına neden olmuştur. Dünya genelindeki kaynakların kıtlığı, özel teşebbüsün doğasında var olan daha çok kâr elde etme güdüsü ve teknoloji alanındaki olağanüstü gelişmeler küreselleşme olgusunu ortaya çıkararak ülke ekonomilerini birbirine yaklaştırmış, kapalı ekonomi modellerini ortadan kaldırmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma hedefleri, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesini, yatırımların artırılmasını, uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılmasını, daha fazla istihdam olanağı yaratılmasını ve teknolojik gelişmenin sürekli hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Dünya genelindeki liberalleşme ve küreselleşme eğilimleri karşısında, gelişmekte olan ülkelerin mevcut kaynak potansiyellerini artırmaya çalışmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Tanımlarından da anlaşılacağı gibi gelişmekte olan ülkeler genellikle yapısal darboğazları olan ve sermaye birikimi yetersizliği çeken ülkelerdir. Tasarruf açığı bulunan bu ülkeler için dış finansman kaynaklarından yararlanmak zorunlu ve vazgeçilemez bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası çok taraflı mali kurumlar finansmanları, devletlerarası finansmanlar ve uluslararası ticari banka kredileri dışında en önemli dış finansman kaynakları doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası portföy yatırımlarıdır. Çalışma konusunu oluşturan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yeterli firmalarla ortaklık halinde gerçekleştirdiği, mal ve hizmet üretimine yönelik yatırımları ifade etmektedir.

Küreselleşme eğiliminin ortaya çıkmasıyla, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra en önemli sınır ötesi faaliyetlerden biri haline gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, dünya genelindeki kısıtlı kaynakların etkin dağılımını sağlaması

açısından oldukça rağbet görmüştür. Sermaye ihraç eden ülkelerin sermaye birikimi fazlalarını değerlendirmelerini sağlayan ve rekabet güçlerini artıran doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sermaye ithal eden ülkelerde de ekonomik büyümeye, üretim ve ihracat kapasitesinin artmasına, teknolojik gelişmeye, yenilikçi yönetim ve pazarlama yöntemlerinin yayılmasına, istihdamın ve işgücü niteliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır. 1980'li yıllara kadar sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yaşanan borç krizlerinden sonra geliştirilen çeşitli teşvik tedbirleri yoluyla gelişmekte olan ülkelere de yönelmeye başlamıştır. Ülke ekonomilerine olan katkısı da yadsınamaz hale geldiğinden, gelişmekte olan ülkeler daha önceleri ekonomilerine müdahale şeklinde gördükleri yabancı doğrudan yatırımları ülkelere çekmek için rekabet etmeye başlamışlardır.

Türkiye'de ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili ilk kararlı atılım 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası" çıkarılarak yapılmıştır. Ancak, 1980'li yıllara kadar bu konuda istenen düzeyde başarı sağlanamamış, 1980'den sonra uygulanan ekonomik politikalar bir ölçüde yabancı yatırımcıları teşvik etmek açısından etkili olmuştur. Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye yasasında yapılan iyileştirmeler, özelleştirme politikası ve bürokrasiyi azaltmaya yönelik düzenlemeler sonrasında Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar daha anlamlı düzeylerde gerçekleşmeye başlamıştır.

Dünya genelinde yürürlükte olan en liberal Yabancı Sermaye mevzuatına sahip olan Türkiye, birtakım ekonomik ve siyasi göstergeler nedeniyle, birçok olumlu faktöre karşın hâlâ beklenen düzeyde doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekememektedir. Ancak bu konuda çok büyük bir potansiyel taşıdığı herkes tarafından kabul edilen Türkiye'nin, önümüzdeki yıllarda Avrupa Birliği'ne aday ülke olması itibarıyla de doğrudan yabancı yatırımlar için en cazip ülkelerden biri olması beklenmektedir.

Konunun günümüz dünya ekonomisi üzerindeki etkileri ve Türkiye açısından da önemi dikkate alınarak yapılan bu çalışmanın ilk bölümünde genel olarak yabancı sermayenin tarihçesi ve türleri, ikinci bölümünde doğrudan yabancı

sermayenin özellikleri ve yararları, üçüncü bölümde dünya genelindeki gelişimi, dördüncü bölümde Türkiye'deki gelişimi, beşinci bölümde doğrudan yabancı sermayeye ilişkin Türkiye'de yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri, altıncı ve son bölümde ise konunun genel bir özeti ve değerlendirmesi verilmiştir.

1. YABANCI SERMAYENİN TANIMI VE TÜRLERİ

1.1. Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türleri

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) yaptığı tanıma göre Yabancı Sermaye kavramı;

- Yabancı yatırımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlardaki payını,
- Yabancı yatırımcının nakit veya aynı sermaye yoluyla ana şirketten hisse ve borç senetleri (değişik vadelerde borç senetleri) alımını,
- Yabancı yatırımcının şirkete sağladığı kredileri,
- Yabancı yatırımcının şirketten nakit dışı makine ve üretim hakları alımlarını,
- Yabancı yatırımcının sağladığı ticari ve diğer kredileri kapsamaktadır.

Türkiye'de Yabancı Sermaye kavramı ise;

- T.C. Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif cinsinden nakdi sermayeyi,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine karşılık gelen kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların dışı kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferi veya transfer edilebilir değerleri,
- Makine teçhizat alet ve bu mahiyetteki mallar makine aksamı ve malzeme ile hazine müsteşarlığının kabul ettiği diğer gerekli malları,
- Yurtdışında yerleşik kişi ve kuruluşların kambiyo mevzuatı çerçevesinde doğan her türlü mevcut ve alacaklarından Hazine Müsteşarlığının sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları ve
- Patent ve ticari marka gibi fikri haklardan Müsteşarlıkça kabul edilenleri ifade etmektedir.⁽¹⁾

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi bir ülkeye yabancı sermaye girişleri esas itibariyle,

⁽¹⁾ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu s:11

- Doğrudan yatırımlar
- Portföy yatırımları ve
- Kredi ve dış yardımlar şeklinde olmaktadır.

Yabancı sermaye girişlerinden kredi ve dış yardımlar nitelikleri itibariyle ayrı tutulursa yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Portföy yatırımları ise bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade etmektedir. Asıl çalışma konumuzu oluşturan doğrudan yabancı sermaye yatırımları da bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli firmalarla ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar olarak tanımlanmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir tür uluslararası sermaye akışı olup ya bir başka ülkede bir firma kurularak ya da yabancı bir ülkedeki bir şirkete sermaye yatırılarak gerçekleştirilir. Bu yöntemle yabancı ülkede edinilen şirkete “yavru şirket”, “yabancı sermaye şirketi”, “tabi şirket” veya “şube” denmektedir.⁽²⁾

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki en belirgin özellik, kısmen veya tamamen şirketin mülkiyetinin elde tutulmasının yanında aynı zamanda onun yönetiminin de denetim altında bulundurulmasıdır. Yavru şirket genellikle ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret unvanı ve diğer kolaylıklardan yararlanma olanağına sahiptir. Bunun karşılığında kazanılan kârlar kısmen veya tamamen ana şirkete kalır. Uluslararası literatürde Yabancı Doğrudan Yatırım (Foreign Direct Investment-FDI) olarak adlandırılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya Çokuluslu Şirket (ÇUŞ) adı verilmektedir.

“Sermayenin Milliyeti” kavramının ortadan kalkmasına bağlı olarak şirketler arası ilişkilerin artmasından sonra, sermaye ve ticaret hacimleri daha da

⁽²⁾ Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dr. Suna Oksay, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı 8, Ocak 1998, s:1

büyüyen ve giriftleşen uluslararası şirketler “ Ulusötesi” şirket olarak tanımlanmaya ve doğrudan yabancı yatırımlar bu şirketler aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu şirketlerin üretim faaliyetlerini genel olarak üç grupta toplamak mümkündür.⁽³⁾

a) Geriye Bağıntılı Üretim Faaliyetleri : Daha çok doğal kaynakları işletmeye yönelik bu faaliyetlerle işletmelerin kendi sanayi üretimleri için veya dünya pazarlarına çıkan diğer ülkelerdeki işletmeler için gerekli hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi veya satışı gerçekleştirilmektedir.

b) İleriye Bağıntılı Üretim Faaliyetleri : Ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerinin düzenlenmesi veya ana şirketin bulunduğu ülke pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapılması faaliyetlerini kapsamaktadır.

c) Yatay Bağıntılı Üretim Faaliyetleri : En yaygın üretim faaliyeti biçimidir. Yatırım yapılan ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte teknoloji, teknik yardım ve işgücü transfer edilerek, bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanmaktadır.

Çokuluslu Şirketler, geri dönüş olasılıkları çerçevesinde tâbi şirketleri aracılığıyla ülkelere sermaye sağlamaktadır. Bu özellikleri ile bu şirketler uluslar arası kredi işlemlerinde bir alternatif olarak görülmektedirler.

1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihçesi

Yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç tarihi sömürgecilik dönemine kadar gitmektedir. 19. yüzyıl boyunca sanayileşen batı ülkeleri sanayi devrimi sonrasında bünyelerindeki sermaye birikimlerini başka ülkelerdeki en çok kârı sağlayacak yatırım alanlarına yöneltme ihtiyacı içine girmişlerdir. Genellikle Avrupa sanayisinin ihtiyacı olan hammaddelerin bulunduğu ucuz işgücüne sahip sömürgeler ve bazı az gelişmiş ülkeler batı ülkeleri için cazip yatırım alanları olarak ön plana çıkmışlardır. Özellikle İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu

⁽³⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, Mayıs 2000, s:3

hammadelerin (madenler, petrol) çıkarılması için 1800'lü yılların başındaki sömürgelerdeki girişimleri yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁽⁴⁾

1800'lü yıllarda doğal ve tarımsal kaynaklarla başlayan yabancı sermaye yatırımları günümüze kadar bilgi işlem den nükleer maddelere ve hizmet sektörü yatırımlarına kadar uzanan bir gelişim süreci geçirmiştir. 1800-1890 yılları arasında yün, petrol, mineral, kauçuk, meyve gibi doğal ve tarımsal kaynaklar üzerinde yoğunlaşan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1891-1940 yılları arasında kimyasal maddeler, ilaç, yiyecek ve motorlu taşıtlar üzerinde 1941-1945 yılları arasında ulaştırma ve savunma sanayinde, 1946-1960 yılları arasında ise finansal hizmetler, haberleşme, makine, otelcilik ve mühendislik sektörlerinde yoğunlaşmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda elektronik eşya, araştırma, turizm, eğitim, gıda, sağlık ve temizlikle ilgili sektörler en çok yabancı sermaye yatırımlarına konu olurken, 1985'den sonra turizm, bilgi işlem, otomotiv, telekomünikasyon ve nükleer maddeler yabancı sermayeyi çeken yatırım konuları haline gelmiştir.

Sömürgecilik döneminde (1850-1945) Batı Avrupadan Asya, Afrika ve Amerika'nın gelişmemiş yörelerine yönelen yabancı sermaye yatırımlarının özellikle I.Dünya Savaşından sonra daha çok Amerika'da yoğunlaşmaya başladığı görülmüştür. Ancak 1929-1930 yıllarında patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı yabancı sermaye yatırımlarının sektöre uğramasına, hatta mevcut yatırımların tasfiye edilmesine neden olmuştur.

II.Dünya savaşı ise yabancı sermaye yatırımları için farklı bir dönüm noktası olmuştur. Bu döneme kadar daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları bu tarihten sonra doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmede 1950'lerden itibaren uluslararası şirketlerin dünya ekonomisi üzerinde giderek daha çok etkili olmaya başlamalarının büyük payı bulunmaktadır.

⁽⁴⁾ Yabancı Sermayenin Düny Bugünü ve Geleceği, Dr. Faruk Cömert, Hazine Dergisi, Sayı 12, Ekim 1998, s: 1-3

1980'li yıllarda da yabancı sermaye yatırımlarında gerek konu itibariyle, gerekse şekil ve hacim itibariyle önemli değişiklikler olmuştur. Yabancı sermaye stoğunun çok fazla artmış olması, dünya genelinde şirket birleşmeleri ve şirket satınalmalarının artmasına bağlı olarak yüksek teknolojiye dayalı üretim miktarının artması, ayrıca gelişen bilgi teknolojisinin uluslararası organizasyonlara yansımaları yabancı sermaye yatırımlarını yönlendiren en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. Artan uluslararası ilişkilere bağlı olarak ekonomik rekabet siyasi rekabetin önüne geçmiş, haberleşme ve bilgi teknolojisindeki gelişmelere dayalı olarak coğrafi uzaklıkların önemsiz hale gelmesiyle dünya ekonomisi günümüzün popüler deyimleriyle "küresel" bir nitelik kazanmıştır.

Ulusötesi şirketlerin gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlara karşı sermaye birikimi yetersizliği içinde bulunan gelişmekte olan ülkelerin yaklaşımlarında geçmişten günümüze çok büyük değişimler olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Doğu Bloku'nun yıkıldığı 1989 yılına kadar gelişmekte olan ülkeler gerek yabancı yatırımcılara gerekse yabancı yatırımlara sürekli olarak şüpheyle yaklaşmışlardır. Bu dönemde gelişmiş ülkeler arasında büyük rağbet gören doğrudan yabancı yatırımlara, dış finansmana daha çok ihtiyacı bulunan gelişmekte olan ülkeler egemenliklerini tehlikeye sokacağı, orta ve uzun vadede daha çok döviz çıkışına neden olacağı, yerli firmaları zora sokacağı gerekçeleriyle kısıtlı ölçüde izin vermiş, yıllarca bu finansman aracından yeterince yararlanamamışlardır. Hatta doğrudan yabancı yatırımlar bu ülkelere sömürgeciliğin bir türü olarak değerlendirildiğinden bu yatırımlara çok katı kısıtlamalar getirilmiştir.⁽⁵⁾

Tarihsel süreç içerisinde gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara bakışında büyük bir değişiklik olmuş, bu yatırımlar diğer tüm dış finansman türlerine tercih edilir hale gelmiştir. Bunun da ötesinde özellikle 1989'dan sonra

⁽⁵⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, Mayıs 2000

eski Doğu Bloku ÷lkelerinin de yabancı sermayeye açılmasından sonra, gelişmekte olan ÷lkeler arasında yabancı yatırımlarla ilgili büyük bir yarış başlamıştır. 1990'lı yıllarda çok sayıda ÷lke doğrudan yabancı yatırımların lehine 'Ulusal Yatırım İklimleri' ile ilgili düzenlemelerde değişiklikler yaparak yatırım ortamlarını yabancı yatırımlara daha uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Bu değişikliklere bağlı olarak yabancı yatırımların gelişmekte olan ÷lkelere akışında 1990'lı yıllarda önemli düzeyde genişleme yaşanmıştır.

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ NİTELİĞİ, KARAR ALMA SÜRECİ VE YARARLARI

2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yatırım Stratejisi

Genel olarak dünya ekonomisinde ortaya çıkan uzun dönemli ya da ani değişimler yabancı sermaye yatırımlarının hacminde, yatırımların akış yönünde, yatırım yapılan sektörlerin tercihinde ve yatırım türünde büyük değişikliklere neden olabilmektedir. Bu bağlamda uluslararası ekonomik arenada geçerli olan ekonomi politikası ve piyasa koşulları çok büyük önem taşımaktadır.

1929 yılında ortaya çıkan Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan sonra genel olarak ülkelerin üretim düzeylerinin düşmesi ve işsizlik oranlarının artması ülkeleri daha içe kapanık ve temkinli bir ekonomik politika izlemeye zorlamış ve Müdahaleci Devlet Politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bunalımdan etkilenmemek amacıyla uygulanan ithalatı kısıtlayıcı, ihracatı artırıcı tedbirler aksine bunalımın daha çok yayılmasına ve etkilerinin daha da artmasına neden olmuştur. ⁽⁶⁾

II.Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası piyasada liberal iktisat düzeninin oluşturulmasına yönelik olarak bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD)'nın kurulmasından sonra 1947 yılında batılı ülkeler arasında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) imzalanmıştır.

Günümüz dünyasında giderek kendini daha çok hissettiren ekonomik küreselleşme, ülkeleri büyük bir hızla bölgesel bütünleşmelere yöneltmiş ve AB, EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği), AFTA (Güneydoğu Asya Ülkeleri Serbest Ticaret Birliği), NAFTA Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması) ve APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) gibi bölgesel oluşumlar ortaya çıkmıştır. Uluslar arası ticaret hareketleri öylesine karmaşıklaşmıştır ki, ülke ekonomilerinden ya da ulusal firmalardan bahsetmek oldukça zorlaşmıştır.

⁽⁶⁾ a.g.e. s: 3-9

Yukarıda anlatılan ekonomik-politik değişim süreci boyunca yabancı sermaye yatırımları genel olarak sürekli artmıştır. Özellikle dünyayı tek pazar olarak kabul eden uluslararası şirketler kâr getireceğini düşündükleri tüm bölgelerde yatırım yapmaya başlamışlardır. Yatırımcılar geleneksel olarak kendi ülkelerinde üretim yapıp ihraç etmek yerine, küresel boyuttaki herhangi bir pazarda üretim yapmayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda, üretim pazara en yakın olan yerde yapılarak, sermaye en ucuz olan yerden temin edilerek, ticari işlemler verginin en düşük olduğu yerde yapılarak mümkün olan en yüksek kazanç elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemleri kullanmak piyasalarda var olabilmeleri ve mevcut pozisyonlarını devam ettirebilmeleri açısından şirketler için vazgeçilemez hale gelmiştir.

Yabancı sermaye yatırımlarındaki niteliksel değişikliklerde ÇUŞ'lerin yaygınlaşmasının çok büyük payı olmuştur. İthal ikamesi politikaların terkedilip ihracata dayalı politikaların yaygınlaşmasından sonra rekabet edebilmenin koşulu "pazara yakınlık" olmuş ve "sermayenin milliyeti" kavramı ortadan kalkmıştır. Günümüzde, çoğu ülke ekonomilerinin GSMH'ndan daha fazla ciro yapan ÇUŞ bulunmaktadır.

Özellikle 1980'li yıllarda, pazarların küreselleşmesi, küresel rekabet ve hızlı teknolojik değişmelere paralel olarak ÇUŞ'lerin temel stratejileri küresel rekabet avantajı sağlamak olmuştur. Emek ve sermaye yoğunluğunun azaldığı gelişmiş ülke ekonomilerinde "bilgi" yoğun bir ekonomik yapı oluşmuş, ÇUŞ'ler de bu ekonomik yapıya uyum sağlayacak şekilde üretim konularına göre pazara yakın bölgelerde yatırım yapmaya yönelmişlerdir.

Yabancı sermaye, yatırım yapılacak ülkedeki teşvik tedbirlerinden çok, o ülkedeki ekonomik ve siyasal istikrara önem vermektedir. Siyasal rejim ne olursa olsun, istikrar unsuru dışında pazar büyüklüğü ve kazanç düzeyi yatırım kararı vermede etkili olan faktörlerdir.

Çağdaş demokrasilerin bulunduğu ülkelerde yabancı sermaye girişleri daha kurumsal bir çerçeve içerisinde gerçekleşirken, otoriter rejimlerle yönetilen

ülkelerde yabancı sermaye girişleri ve yatırımın şekli ülke yöneticileriyle kurulan ilişkilere bağlı olarak gerçekleşebilmektedir.

Günümüzde gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlarda (DYY), özellikle yatırım yerinin tespiti konusunda geçmiş yıllara göre önemli değişiklikler olmuştur. Geçmişte doğal kaynağa ya da pazara yakınlık, ucuz işçilik temel faktörler iken günümüzde üretim maliyetleri içindeki payları çok düştüğünden bunlar ikincil faktörler haline gelmişlerdir. Buna karşın üst düzey yöneticilerin gelişmiş ülkelerdeki maliyetleri çok yükseldiğinden, uluslararası yatırımcılar yatırım yeri olarak genellikle iyi eğitilmiş insan gücüne sahip gelişmekte olan ülkeleri tercih etmeye başlamışlardır. Uluslararası rekabetin hızla artmasına bağlı olarak ürün geliştirilmesinde hizmet kalitesinin ön plana çıkması bu tercihte çok büyük rol oynamıştır.⁽⁷⁾

Yabancı yatırımcıyı çok yakından ilgilendiren konulardan birisi de, yatırım yapmayı düşündükleri ülkedeki taşımacılık, enerji, iletişim ve sanayileşmede ulaşılan aşama yani altyapı olanaklardır. Altyapı olanaklarının tespitinde ise genellikle o ülkedeki yabancı yatırımların hacmi, üretim konuları ve bu yatırımların başarısı önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlarda özellikle 1990'lı yıllarda ortaya çıkan önemli değişikliklerden birisi de, uluslararası yatırımcıların gelişmekte olan ülkelerdeki resmi yatırımlardan özel yatırımlara yönelmeleridir. Buna bağlı olarak toplam uluslararası yatırımlar içinde resmi yatırımların payı sürekli azalmaktadır.

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, doğrudan yabancı yatırımlarda ortaya çıkan bir diğer değişiklik de yatırımların özellikle 1980'li yılların ortalarından itibaren turizm, bilgi işlem, taşımacılık, telekomünikasyon gibi hizmet sektörlerinde yoğunlaşmaya başlamasıdır.

⁽⁷⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ö.İ.K.Raporu, VIII.BYKP, 2000, Ankara,s:5.

Yabancı sermaye yatırımları gerek yatırımcılar açısından gerekse yatırım yapılan ülkeler açısından bazı riskler taşımaktadır. Yatırımcılar açısından bakıldığında, yatırım yapılan ülkelerde ortaya çıkacak ekonomik ya da siyasi bir istikrarsızlık durumunda likiditesinin düşük olması nedeniyle en riskli yatırım türü doğrudan yatırımlardır. Risk büyüklüğü açısından doğrudan yatırımları dış yardımlar ve ticari krediler izlemektedir. Portföy yatırımları ise çok kısa sürede likiditeye çevrilip yurtdışına çıkarılabildiğinden dolayı yatırımcılar açısından en az riskli yatırım türüdür.

Yatırım yapılan ülkeler açısından incelendiğinde de, ülke ekonomilerinin istikrarı üzerinde yabancı yatırım türlerinin farklı etkilerinin olduğu görülmektedir. Yüksek likidite özelliğine sahip olması sermaye çıkışını kolaylaştırdığından, ülkedeki herhangi bir istikrarsızlık durumunda ülkeden çıkan portföy yatırımları o ülkede ciddi bir finansal krize neden olabilmekte ya da mevcut bir finansal krizi daha da derinleştirebilmektedir. Bu açıdan portföy yatırımları yatırım yapılan ülke açısından en riskli yatırım türüdür. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ise likiditesi düşük olduğundan ani bir geri dönüş olasılığı bulunmamaktadır. Bu açıdan doğrudan yabancı yatırımlar portföy yatırımlarına göre çok daha düşük risk taşımaktadırlar. Doğrudan yabancı yatırımlar ayrıca politika özerkliğine getirdikleri kısıtlama ve taşıdıkları potansiyel risk açılarından da portföy yatırımlarına göre yabancı sermaye alan ülkeler açısından daha olumlu özelliklere sahiptirler. Dış yardımlar ve ticari krediler ise yabancı sermaye alan ülke açısından herhangi bir risk oluşturmamaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının portföy yatırımlarından bir farkı da, yatırım yapılan ülkelerdeki istikrarsızlık ortamlarında bile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının devam edebilmesidir. Bu farklılığı yaratan en önemli unsurun yatırımların vadeleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Uzun vadede kazanç elde etmeye yönelik doğrudan yatırımların aksine portföy yatırımları çok kısa vadelerde kazanç sağlamayı amaçladığından, finansal kriz ortamlarında mevcut portföy yatırımları tamamen ülke dışına (diğer ülkelere) kaçmakta ve yeni yatırımlar da tamamen durmaktadır.

2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Süreçleri

Yabancı bir ülkede yatırım yapmayı düşünen uluslararası bir yatırımcının, yatırım kararı alırken dikkate aldığı temel ve ikincil kriterler aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.⁽⁸⁾

A) Yatırım Kararında Dikkate Alınan Ana Kriterler

- Pazara giriş olanakları
- Genel iş ortamı
- Büyümenin istikrarı
- Yerel iş ortamı (vergi, teşvikler, maliyet)
- Sektöre ilişkin geçmiş deneyimler
- Sorumlu kuruluşların davranışı
- Komünikasyon olanakları
- Özgül sorunlar (yatırım mekanı, gayrimenkul)

B) Yatırım Kararında Dikkate Alınan İkincil Kriterler

- Mali rejim (vergi oranları, teşvikler, destekler)
- İşgücü konuları
- Özgül lojistik sorunlar
- Diğer ihtiyaçlardaki yeterlilik

Yapılacak yatırımın türü (tevsii, tamamlama, yeni), büyük ölçüde dikkate alınan ana ve ikincil kriterleri farklılaştırmaktadır. Ancak genel olarak yatırım kararı verilirken dikkate alınan temel kriterler pazara giriş olanakları ile iş ortamıdır. İş ortamı açısından ulaşım olanakları, istikrarlı bir ekonomi (döviz kuru, enflasyon), çalışma mevzuatı (sendikalaşma vb.) yatırımcının dikkate alacağı temel konulardır. Söz konusu kriterlerin değerlendirilmesi ile yatırımcı ilk aşama olarak kabaca yatırım yapabileceği ülkeleri tespit edebilecektir.

⁽⁸⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü, R.Hakan Özyıldız, Hazine Dergisi, Sayı 11, Temmuz 1998, s:4-8.

Yatırım yerinin daha belirgin hale gelebilmesi için uluslararası yatırımcının söz konusu ülkeleri yerinde inceleyerek, iş ortamını, işgücü konularını, ilgili kurumların uygulamalarını, yetersizlik durumlarını değerlendirmesi gerekecektir. Gerçekleştirilmesi düşünülen yatırım konusunun da belirginleşeceği bir sonraki aşamada ise, yatırım yapılması düşünülen ülkeler her yönden (teşvikler, işgücü, telekomünikasyon, diğer altyapı unsurları, ilgili kurumlar vb.) değerlendirmeye tabi tutularak karar sürecine girilecektir.

Yukarıda genel hatlarıyla anlatılan yatırım kriterleri dışında yatırımcıların gözönünde bulundurdukları ve ülkelerin genel imajını etkileyen faktörler ise şunlardır:

- Ülkedeki yaşam standardı,
- Genel eğitim düzeyi,
- Yabancı dil konuşma oranı,
- Genel olarak yasal düzenlemeler,
- Mevcut doğal kaynaklar,
- Yurtiçi rekabet koşulları,
- İşgücü piyasasına ilişkin ayrıntılar,
- Güvenlik sorunları.

2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Taraflara Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Gelişmiş ülke ekonomileri açısından çok fazla önemsenmeyen yabancı sermaye, küreselleşme eğiliminin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomi politikalarındaki liberalleşme, sermayenin serbest dolaşımı, ticarete serbestleşme ve tüketici alışkanlıklarının birbirine yaklaşması gibi faktörlerle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler için çok önemli bir konu haline gelmiştir. Yabancı sermaye akışlarının toplam hacminde ortaya çıkan artış da

yabancı sermayenin kalkınmaya olan etkisinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamış ve tüm ülkelerin bu konu üzerinde odaklanmasına neden olmuştur.⁽⁹⁾

Yukarıda açıklanan nedenlerle, süreç içerisinde özellikle sanayi faaliyetlerinin belli bölgelerde yoğunlaşması gerektiği anlayışı ortadan kalkmış, gerek sektörler gerekse işletmeler arasındaki sıkı ilişkiler ve işbirliğine bağlı olarak yabancı sermaye yatırımları hızla artmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak ülke pazarları arasındaki sınırlar neredeyse tamamen ortadan kalkmış, farklı ülkelerdeki işletmeler arasındaki artan rekabet, işletmeleri daha kaliteli ürünü daha ucuza üretmenin yollarını aramaya itmiştir.

Genellikle gelişmiş ülkeler ucuz işgücü, ucuz hammadde, düşük vergilendirme sistemi ve teşvik tedbirlerinden yararlanarak uluslararası rekabet güçlerini artırmak amacıyla daha çok gelişmekte olan ülkelere sermaye ve teknoloji transfer etme yoluna gitmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler ise sermaye ve teknoloji yetersizliklerini giderme, satınalma güçlerini artırma ve döviz darboğazından kurtulma gibi yollarla rekabet güçlerini artırmak amacıyla gelişmiş ülkelere yönelik olarak ucuz işgücü, esnek mevzuat ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye akışı için cazip bir ortam yaratmaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma için ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada geleneksel olarak kullanılan dış borç yerine artık yabancı sermayeyi tercih etmektedirler.

Geçmiş yıllarda;

- Sermaye açığını kapatmak,
- Üretimi artırmak,
- İşsizliğe çözüm getirmek,
- Üretim maliyetlerini düşürmek (hammadde, işgücü, taşıma, vergi),
- Döviz rezervlerini artırmak
- amacıyla tercih edilen yabancı sermaye günümüzde buna ek olarak;
- Ülke genelinde sağlıklı bir rekabet ortamı yaratmak,

⁽⁹⁾ Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dr. Suna Oksay, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı 8, Ocak 1998, s:4

- Yeni teknolojileri ülkeye çekmek,
- Know-how getirmek,
- Sermaye fazlası olan gelişmiş ülkelerin ekonomik ve politik desteğini sağlamak,
- Ülkeyi tanıtmak,
- Dışa açılmak,
- Çevreyi korumak ve
- İnsan kaynaklarını geliştirmek

gibi nedenlerle de tercih edilir hale gelmiştir. ⁽¹⁰⁾

Yukarıda anlatılan gerekçeler dikkate alındığında doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkeler için kazanç sağlanabilecek yeni yatırım alanları bulmak, gelişmekte olan ülkeler için de sermaye yetersizliklerini gidererek kalkınmalarını sağlamak açılarından çok önemli bir işlev taşımaktadır. Ayrıca, küreselleşme olayı da uluslararası rekabeti artırarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kaçınılmaz bir hale getirmektedir.

Genellikle Ulusötesi Şirketler aracılığıyla gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yatırım yapılan ülkeler üzerinde olumsuz etkileri de olabilmektedir. Genel olarak sermaye, teknoloji, donanım, ihracat piyasalarına giriş gibi pek çok olanağı yatırım yapılan ülkeye taşıyan Ulusötesi Şirketler, ev sahibi olarak adlandırılan ülkelerde aşağıda sayılan sorunlara da neden olabilmektedirler. ⁽¹¹⁾

- Uluslararası yatırım sürecinde enformasyon ve koordinasyon eksiklikleri,
- Yerel girişimlerin gelişmesi sürecinde, içerideki DYY'ın bu girişimleri "bir köşeye sıkıştırma" ihtimali,

⁽¹⁰⁾ a.g.e., s:5

⁽¹¹⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ve Kalkınma: Yeni Gelişen Politikalar Kapsamında Politika ve Araştırma Konuları, Sanjaya Lall, Quenn Elizabeth House, University of Oxford, Haziran 2000, Çeviren: Ahmet Kandemir, TKB, Araştırma Müdürlüğü, s: 6-18

- Yurt içi kapasitelerin düşük olduğu, zaman içinde gelişmediği ve yabancı yatırımcıların yeterli miktarda yatırım yapmadığı yerlerde, DYY'lardan aktarılan avantajların durağan yapısı,
- Faydaların eşitsiz biçimde dağılması veya Ulusötesi Şirketler tarafından piyasa gücünün kötüye kullanılması sonucu, ev sahibi hükümetlerin pazarlık etme ve yasal düzenleme yapabilme kapasitelerinin zayıflaması.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı gibi, büyük DYY girişleri yatırım yapılan ülkede dövize ve yatırım kaynaklarına katkı yapabileceği gibi, yerel girişimlerin gerilemesine veya döviz kuru problemlerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, istihdam yaratma arzusuyla emek-yoğun, düşük teknoloji yatırımları tercih etme eğiliminde iken, yabancı yatırımcıların istekleri doğrultusunda daha teknoloji yoğun ve büyük sermayeli yatırımlara izin vermek zorunda kalabilmektedirler.

DYY'ların yerel girişimleri köşeye sıkıştırması, bilgi edinmeyi aleyhte kullanarak ürün piyasalarında ve rakip faaliyetlerde yerel firmaların gelişmesini engellemek ya da üretim faktörleri piyasasına yerel firmaların erişimini engellemek yoluyla gerçekleşebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, ilk aşamada rekabet edilen endüstrilerde yurt içi kapasitelerin büyümesini engelleyebilmektedir. Ancak farklı bir açıdan bakıldığında da, DYY'lar verimsiz girişimlerin piyasadan çekilmesine ve diğerlerinde verimliliğin artırılmasına yol açmakta, yeni teknolojileri ve rekabet ortamını ev sahibi ekonomiye kazandırarak olumlu bir etki yaratmaktadır.

Böyle bir süreç, ekonomiye dinamizm ve esneklik sağlamakta, zaman içinde uluslararası rekabete dayanıklı bir piyasa yapısı oluşmaktadır. Ayrıca sağlıklı rekabet ortamının oluşmasına bağlı olarak Ulusötesi Şirketler yerli firmalarla işbirliği yaparak ortak yatırımlara girişebilmektedirler.

Dolayısıyla, doğrudan yabancı yatırımlar genellikle yatırım yapılan ülkelere yönelik olumlu etkileri başat olmakla birlikte, muhtemel olumsuz etkileri de dikkate alınarak değerlendirilmek durumundadır. Her ne kadar DYY'ların ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri Ekonometrik Analiz yapılarak ölçülebilirse

de, sonuçlarının anlaşılması ve yorumlanması çok zor olduğundan, genellikle DYY'ların katkısının belirli yönlerini ayrı ayrı ele alan Niteliksel Analiz çok daha cazip ve kullanışlı görünmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapılan ülkeler, yukarıda anlatılan muhtemel etkiler doğrultusunda yabancı sermaye girişini düzenleme ve rekabete izin verme arasında doğru bir denge kurmak zorundadırlar. Bilgiye dayalı, tamamlayıcı faktör piyasalarının da bulunduğu rekabet edilebilir ortamlar yaratmak, uygun yasal düzenlemelerle birlikte gerek yerli ve gerekse yabancı yatırımların ekonomiye olumlu katkı yapması olasılığını artıracaktır.

3. DÜNYADA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Günümüzde dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik ve siyasal değişiklikler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hacminde, yönünde ve niteliğinde büyük değişikliklere neden olmuştur.

3.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Hacmi

Dünya genelinde yatırım koşullarında ortaya çıkan olumlu gelişmeler, sınır ötesi birleşme ve satın almalar, kamu iktisadi teşebbüslerinin satılmasında yabancı yatırımcıların tercih edilmesi ve daha önceki bölümlerde bahsedilen küreselleşmeye ilişkin nedenlerle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelere sağladığı faydaların anlaşılması, son yıllarda uluslararası yatırım hacmini tahmin edilemeyecek düzeylerde arttırmıştır. Dünya doğrudan yabancı yatırım (DYY) stoğunun Dünya GSYİH'na oranı 1980'li yıllarda %5 dolayında iken bu oran 1999 yılında %16'ya yükselmiştir. Yine 15 gelişmiş ülkede uluslararası ana şirketlerin sayısı 1960'lı yılların sonunda 7.000 dolayında iken bu sayı 1990'ların sonunda 40.000'e yükselmiştir. ⁽¹²⁾

Küreselleşme eğiliminden güç alarak hızla gelişen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, aynı zamanda küreselleşmenin de itici gücü haline gelmiştir. Örneğin, 1997 yılındaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının global stoğu 3,5 trilyon Dolara ulaşmıştır. Sözkonusu firmaların 1997 yılında gerçekleştirdiği satışlar, aynı yıl içinde gerçekleşen dünya ihracatının yaklaşık olarak yüzde kırkına karşılık gelmektedir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) yayınladığı 2000 Yılı Dünya Yatırım Raporu'nda yer alan istatistiklere göre, dünya genelinde

⁽¹²⁾ Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Hande Güngör, İKV Dergisi, Sayı 149, Mayıs-Ağustos 2001, s:49

gerçekleşen DYY'lar 1990 yılında 202 milyar Dolar düzeyinde iken, 1991 ve 1992 yıllarından sonra sürekli artış trendine girerek 1995 yılında 331 milyar Dolara, 1999 yılında 1.075 milyar Dolara, 2000 yılında ise 1.271 milyar Dolara yükselmiştir. 1986-1990 yılları arasında yıllık olarak yüzde 24 dolayında artış göstermiş olan doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle son üç yılda ortaya çıkan hızlı artışla 1990-2000 döneminde 6.3 kat artış göstermiştir.

1980'li yıllara kadar genellikle sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye hareketlerinden 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkeler de önemli oranda pay almaya başlamışlardır. Bu gelişmede, 1980'lerin sonunda yaşanan borç krizine bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerin borçlarını ödeyemez duruma düşmelerinin ve bu nedenle de yabancı sermayeyi ülkelerine çekmek için çeşitli önlemler almalarının payı olduğu tahmin edilmektedir. Dünya doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yıllar itibariyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dağılımı aşağıdaki Tablo 1'de verilmektedir.

TABLO 1 : DÜNYADA 1990-2000 YILLARI ARASINDA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ (Milyar Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Gelişmiş Ülkeler	164	109	105	133	145	203	220	271	483	830	1.005
Gelişmekte Olan Ülkeler	37	44	59	82	106	113	152	187	188	222	240
MDAÜ^(*)	1	3	4	7	6	14	13	19	21	23	25
TOPLAM	202	156	169	222	257	331	385	478	693	1.075	1.271

Kaynak: Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Prof.Dr.Ahmet Gökdere, Ataum Ders Notları, 2001

(*) Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri

Yukarıdaki tablodan yola çıkılarak, toplam dünya doğrudan yabancı sermaye girişlerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki yüzde dağılımı da Tablo 2'de verilmektedir.

TABLO 2 : DÜNYADA 1990-2000 YILLARI ARASINDA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ (% Dağılım)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Gelişmiş Ülkeler	81.3	70.1	62.6	59.8	56.5	61.5	57.1	56.8	69.8	77.2	79.1
Gelişmekte Olan Ülkeler	18.4	25.3	34.8	37.2	41.1	34.2	39.6	39.2	27.2	20.7	18.9
MDAÜ^(*)	0.3	1.6	2.6	3.0	2.3	4.3	3.3	4.0	3.0	2.2	2.0

Kaynak: Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Prof.Dr.Ahmet Gökdere, Ataum Ders Notları, 2001

1990 yılında toplam DYY'ların yaklaşık olarak yüzde 81'ini alan gelişmiş ülkelerin DYY payı 1994 yılında yüzde 56,5'e kadar düşmüş, ancak 1995'ten itibaren sürekli artarak 2000 yılında neredeyse 1990 yılındaki düzeyine yeniden yükselmiştir (yüzde 79). Gelişmekte olan ülkelerin DYY'lardan aldığı pay ise 1990 yılında yüzde 18,4 düzeyinde iken 1994 yılında yüzde 41,1'e kadar yükselmiş ancak bu tarihten itibaren sürekli azalarak 2000 yılında yeniden yüzde 18,9 düzeyine düşmüştür.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı sermaye girişlerinin gelişimini daha ayrıntılı bir şekilde görebilmek amacıyla 1988-1999 yılları arasındaki yabancı sermaye girişleri aşağıdaki Tablo 3'de verilmiştir.

1980'li yıllarda olduğu gibi, 1990'lı yıllarda da dünyada DYY girişinde Amerika Birleşik Devletleri ilk sırada yer almıştır. 1999 yılında ABD'de gerçekleştirilen DYY bir önceki yıla göre %48 dolayında artış göstermiştir. 1999 yılı itibariyle DYY girişinde ABD'yi İngiltere, İsveç, Çin ve Fransa izlemiştir. Türkiye ise 817 milyon Dolar ile DYY girişinde 54. sırada yer almıştır.

Tablodan da görüldüğü gibi, her ne kadar 1996 yılında Fransa ve İsveç'te bir önceki yıla göre yabancı sermaye girişi düşmüşse de, dünya sıralamasında ilk başta yer alan gelişmiş ülkelerdeki DYY girişi son beş yıl içinde artış eğilimini korumuştur. 1999 yılında, 1994'e göre DYY girişi ABD'de %511, İngiltere'de %788, İsveç'te %856 ve Fransa'da da %151 oranında artmıştır. Gelişmekte olan ülkeler arasında ilk sırada yer alan Çin'de ise 1996'dan itibaren DYY girişi ortalama 40 milyar Dolar civarında gerçekleşmiştir.

TABLO 3 : DÜNYADA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ
(Milyon Dolar)

	1988-1993(*)	1994	1995	1996	1997	1998	1999
A.B.D.	44.781	45.095	58.772	84.455	105.488	186.316	275.533
İngiltere	21.271	9.253	19.969	24.435	33.227	63.649	82.182
İsveç	2.586	6.269	14.453	5.070	10.963	19.560	59.968
Çin	8.852	33.787	35.849	40.180	44.236	43.751	40.400
Fransa	13.976	15.580	23.681	21.960	23.178	29.495	39.101
Hollanda	8.058	7.266	12.220	15.052	14.463	41.682	33.785
Brezilya	1.534	2.590	5.475	10.496	18.743	28.480	31.397
Almanya	3.052	7.135	12.025	6.572	11.097	21.163	26.822
Kanada	5.336	8.207	9.257	9.636	11.761	21.705	25.061
Arjantin	2.266	3.490	5.315	6.522	8.755	6.526	23.153
Hong Kong	3.689	7.828	6.213	10.460	11.368	14.776	23.068
İrlanda	787	838	1.447	2.618	2.743	8.579	18.322
Belçika-Lüksemburg	8.613	8.514	10.689	14.064	11.998	22.691	15.862
Japonya	737	912	39	200	3.200	3.192	12.741
Meksika	3.705	10.973	9.526	9.186	12.831	10.238	11.233
Kore Cumhuriyeti	956	991	1.357	2.308	3.088	5.215	10.340
İspanya	10.814	8.876	6.161	6.585	6.375	11.863	9.355
Şili	993	2.733	2.956	4.633	5.219	4.638	9.221
Polonya	478	1.875	3.659	4.498	4.908	6.365	7.500
Danimarka	1.168	5.006	4.195	742	2.801	6.716	7.454
Singapur	3.982	8.550	7.206	8.984	8.085	5.493	6.984
Norveç	455	2.736	2.409	3.172	3.627	3.599	6.577
Tayland	1.899	1.343	2.000	2.405	3.732	7.449	6.078
Avustralya	6.105	4.600	12.376	6.127	7.732	6.345	5.422
Çek Cumhuriyeti	502	869	2.562	1.428	1.300	2.720	5.108
İtalya	4.105	2.199	4.842	3.546	3.700	3.065	4.901
Suudi Arabistan	389	350	-1.877	-1.129	3.044	4.289	4.800
Malezya	3.320	4.581	5.816	7.296	6.513	2.700	3.532
İsviçre	1.948	3.366	2.223	3.078	6.636	7.500	3.413
Finlandiya	472	1.577	1.063	1.109	2.114	12.144	3.023
Tayvan	1.160	1.375	1.559	1.864	2.248	222	2.926
Rusya Federasyonu	956	640	2.016	2.479	6.638	2.761	2.861
Avusturya	768	2.102	1.904	4.426	2.654	4.567	2.813
Venezuela	612	813	985	2.183	5.536	4.435	2.607
İsrail	331	432	1.337	1.382	1.622	1.850	2.256
Hindistan	234	973	2.144	2.426	3.577	2.635	2.168
Peru	154	3.084	2.000	3.226	1.702	1.930	2.068
Macaristan	1.033	1.146	4.453	2.275	2.173	2.036	1.944
Angola	208	170	472	181	412	1.114	1.814

TABLO 3'ÜN DEVAMI

	1988-1993(*)	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Cayman Adaları	117	532	490	410	2.000	3.500	1.800
Vietnam	319	1.936	2.349	2.455	2.745	1.972	1.609
Kazakistan	686	660	964	1.137	1.321	1.152	1.587
Mısır	730	1.256	596	637	888	1.077	1.500
Nijerya	968	1.959	1.079	1.593	1.539	1.051	1.400
Kolombiya	571	1.445	968	3.112	5.639	2.907	1.396
Hırvatistan	120	117	115	506	517	893	1.382
Güney Afrika	22	380	1.241	818	3.817	561	1.376
Dominik Cumhuriyeti	144	207	414	97	421	700	1.353
Bolivya	79	130	374	426	879	957	1.016
Romanya	72	342	420	265	1.215	2.031	961
Yunanistan	987	981	1.053	1.058	984	700	900
Fas	275	551	335	357	1.079	329	847
Malta	52	152	182	325	165	273	811
Türkiye	665	608	885	722	805	940	783
Bulgaristan	35	105	90	109	505	537	770
Filipinler	770	1.591	1.459	1.520	1.249	1.752	737
Azerbeycan		22	330	627	115	1.023	691
Ekvador	208	531	470	491	695	831	636
Trinidad Tobago	175	516	299	355	1.000	732	633
Portekiz	1.854	1.270	685	1.368	2.278	2.802	570

Kaynak: Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Yatırımlar, Hande Güngör, İKV Dergisi, Sayı 149, 2001
(*) Yıllık Ortalama

Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin, ülkelerin toplam ekonomik büyüklükleri içindeki paylarını görmek açısından, DYY girişlerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin GSYİH'ları içindeki payları aşağıdaki Tablo 4'de verilmektedir.

**TABLO 4 : DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİNİN
ÜLKELERİN GSYİH'SI İÇİNDEKİ PAYLARI (%)**

	1980	1985	1990	1995	1997
DÜNYA	5,0	6,9	8,7	9,9	11,7
GELİŞMİŞ ÜLKELER	4,8	6,1	8,4	9,0	10,5
Avrupa Birliği	5,5	8,6	11,0	12,7	15,2
Diğer Batı Avrupa	9,3	11,4	13,3	16,7	18,6
Kuzey Amerika	4,6	5,7	8,4	8,8	9,4
Diğer Gelişmiş Ülkeler	2,7	2,6	3,0	3,1	3,8
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	5,9	9,8	10,5	14,1	16,6
Afrika	4,8	7,3	12,1	17,7	14,7
Latin Amerika ve Karayipler	6,4	10,5	10,1	15,1	17,2
Güney Amerika	6,0	9,0	8,3	12,9	15,8
Diğer Latin Amerika Ülkeleri	7,2	13,2	14,8	22,4	21,1
Asya	6,0	10,3	10,3	13,3	16,5
Batı Asya	-	8,0	6,3	6,6	7,1
Merkez Asya	-	-	0,1	9,9	14,7
Güney ve Doğu Asya	9,9	11,1	11,6	14,8	18,4
Merkezi ve Doğu Avrupa	-	-	1,5	5,5	8,3

Kaynak: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, Mayıs 2000

Tablodan da görüldüğü gibi, doğrudan yabancı sermaye girişleri, 1980 yılında toplam dünya GSYİH'sinin %5'i düzeyinde iken 1997 yılında %11,7 düzeyine yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerin doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam GSYİH'ları içindeki payı 1980'den 1997'ye %4,8'den %10,5'e yükselirken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %5,9'dan %16,6'ya yükselmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye ihracı açısından da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında hacim olarak büyük farklılık bulunmaktadır. 1995 yılında gelişmiş ülkelerin sermaye ihracı 306 milyon Dolar iken bu rakam 1999 yılında 946 milyar Dolara, 2000 yılında ise 1.046 milyar Dolara yükselmiştir. Son iki yılda en fazla yabancı sermaye ihracı gerçekleştirilen ülkeler İngiltere, ABD, Belçika, Lüksemburg, Fransa ve Almanya olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin sermaye ihracı ise 1995 yılında 49 milyar Dolar iken, 1999 yılında 58 milyar Dolara, 2000 yılında ise 1.000 milyar Dolara yükselmiştir. ⁽¹³⁾

⁽¹³⁾ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu s:8

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımına bakıldığında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamında hizmetler sektörünün ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde hizmetler sektörünün payı 1988'de %42,9 iken, bu pay 1997 yılında %53'e yükselmiş, imalat sektörünün payı ise 1988'de %37,5 iken 1997 %35,4'e düşmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde hizmetler sektörünün payı 1988 yılında %25 iken 1997 yılında %41,3'e yükselmiş, imalat sektörünün payı ise 1988 yılında %66,8 iken 1997 yılında %50,1'e düşmüştür. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi, doğrudan yabancı yatırımlarda hizmetler sektörünün payı her iki ülke grubunda da belirgin bir sıçrama yaparken, imalat sanayinin gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki payı nispeten korunmuş, gelişmekte olan ülkelerdeki payı ise önemli düzeyde düşüş göstermiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların, gerek coğrafi bölgelere, gerek bölgesel ekonomik bütünleşmelere gerekse de ülke gruplarına göre gösterdiği özellikler ve farklılıklar aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.⁽¹⁴⁾

a) Asya Ülkeleri

Asya kıtası, gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası yatırımlardan önemli düzeyde pay almaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda Asya ülkelerine düzenli bir DYY akışı gerçekleşmiştir. Her ne kadar 1997 ve 1998 yıllarında Asya'da başlayan mali krizin etkisiyle bölgeye yönelik yatırımlarda bir düşüş olmuşsa da, 1999 yılında yeniden bir toparlanma sürecine girilmiştir.

1990'lı yıllarda Çin, ucuz, nitelikli, sayıca çok olan işgücü açısından yabancı yatırımlar için cazip bir ülke konumuna gelmiş ve 1993 yılında DYY girişi sıralamasında ABD'den sonra ikinci sırada yer almıştır. 1996-1999 yılları

⁽¹⁴⁾ Bu bölümde, büyük ölçüde 'Dünya ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Hande Güngör, İKV Dergisi, sayı 149, Mayıs-Ağustos 2001' kaynağından yararlanılmıştır.

arasında yıllık ortalama 40 milyar Dolar olarak seyreden Çin'deki yabancı yatırımlar, 1999 yılında bir önceki yıla göre %8 oranında düşmüştür. Çin'in son yıllardaki ekonomik büyümesindeki yavaşlamanın ve bazı imalat sanayi sektörlerindeki atıl kapasitenin bu düşüşte rolü olduğu düşünülmektedir. Buna karşın uzun vadede Çin'in yine de yabancı yatırımcılar için önemli bir ülke olmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.

1990'lı yıllarda uluslararası yatırımlar açısından diğer cazibe merkezleri Hong Kong, Kore Cumhuriyeti, Singapur, Tayland, Malezya, Tayvan, Hindistan, Vietnam ve Filipinler olmuştur. Bölgede yaşanan mali krize karşın, Doğu ve Güney-Doğu Asya'ya yönelik DYY'lar 1999 yılında bir önceki yıla göre %10 oranında artarak 87 milyar Dolardan yaklaşık olarak 96 milyar Dolara yükselmiştir. Mali krizden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Hong-Kong'a yönelik doğrudan yabancı yatırımlar, 1999 yılında bir önceki yıla göre %50 oranında artmış ve 23,1 milyar Dolarla ülkeyi bölge içinde en çok yabancı sermaye çeken ikinci ülke konumuna yükseltmiştir. Aynı dönemde Kore Cumhuriyeti'ne yönelik DYY'larda da %100 oranında artış yaşanırken krizden en çok etkilenen Endonezya, Tayland ve Filipinler'deki DYY girişi ise oldukça düşmüştür. Az gelirli diğer Güney-Doğu Asya ülkelerinde ise mali krizin olumsuz etkileri hâlâ devam etmektedir.

1990'lı yıllarda Japonya'ya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar genel olarak düşük düzeyde kalmış, 1997 ve 1998 yıllarında bir miktar arttıktan sonra, 1999 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık olarak dört kat artarak 23 milyar Dolara yükselmiştir. Bu rakamla, dünya sıralamasında ondördüncü sıraya yükselen Japonya'ya yönelik yabancı yatırımların artışında, hisse değişimlerinin, birleşme ve satın almaların büyük payı olmuştur.

1999 yılında Güney Asya'ya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar azalırken (%13), Batı Asya ekonomilerine yönelik doğrudan yatırımlar artarak 6,7 milyar Dolara yükselmiştir.

Asya ülkelerinin yabancı sermaye çıkışları ise kriz döneminde oldukça düşmüş, ancak 1999 yılında iyileşme sürecine girerek %64 oranında artışla 37 milyar Dolara yükselmiştir. Japonya'dan diğer ülkelere yönelen doğrudan yatırımlar 1999 yılında bir önceki yıla göre %6 oranında düşmekle birlikte (23,1 milyar Dolar), Japonya Asya ülkeleri arasındaki birinciliğini korumuştur. Doğrudan yabancı sermaye çıkışı açısından önemli diğer ülkeler ise Hong-Kong (19,9 milyar Dolar), Tayvan (4,4 milyar Dolar) ve Singapur' (3,9 milyar Dolar)dur.

b) Kuzey Amerika

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın içinde yer aldığı Kuzey Amerika, doğrudan yabancı yatırım girişi ve çıkışı açısından önemli bir bölge niteliğindedir. Özellikle ABD, dünyanın en çok doğrudan yatırım çeken ülkesi olmakla birlikte, aynı zamanda en önemli uluslararası yatırımcı ülkelerden birisidir. 1994-1999 yılları arasında, çokuluslu şirketlerin en çok rağbet ettiği ülke olan ABD'ne doğrudan yabancı sermaye yatırımları sürekli olarak artış göstermiş, 1999 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık olarak %48 oranında artarak 275,5 milyar Dolara yükselmiştir. Ülkeye giren DYY'ın büyük bir çoğunluğu birleşme ve satın almalar şeklinde gerçekleşmiştir.

ABD, 1999 yılı itibarıyla, doğrudan yabancı sermaye çıkışı açısından da 151 milyar Dolar ile İngiltere'den sonra dünyada ikinci en önemli yatırımcı ülke olmuştur. Özellikle Avrupa Birliği Ülkeleri, ABD'ndeki en büyük yatırımcılar olup (İngiltere, Almanya, Fransa) ülkedeki yabancı yatırımların %54'üne sahip bulunmaktadır. ABD'ndeki diğer önemli yatırımcılar ise Kanada, Japonya ve İsviçre'dir. 1999 yılında ABD'nde en fazla yatırım yapan ülke ise İngiltere olmuştur. Kanada da, küçümsenmeyecek bir yatırım ülkesi ve yatırımcı konumundadır. Özellikle 1998 yılında ülkeye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar bir önceki yıla göre %85 oranında artarak 25,1 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılı itibarıyla de Kanada, doğrudan yabancı sermaye çıkışı açısından 17,8 milyar Dolarla dünya sıralamasında dokuzuncu ülke olmuştur. Ülkedeki en önemli yatırımcı ülke ABD olup, diğer yatırımcı ülkeler İngiltere, Japonya, Hollanda, Fransa, Almanya ve İsviçre'dir.

c) Latin Amerika ve Karayipler

1990'lı yıllarda bölgede, makro düzeyde istikrarın sağlanması, ticaretin serbestleşmesi, özel yatırımların teşvik edilmesi, özelleştirme programları ve bölgesel bütünleşme hareketlerine bağlı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yükselme eğilimi görülmüştür. Bu dönemde bölgeye yönelik DYY girişi, 1980'li yılların sonuna göre yaklaşık olarak sekiz kat artış göstermiştir.

1985-1995 yılları arasında bölgede ortalama yıllık 15 milyar Dolar dolayında olan doğrudan yabancı yatırımlar, yıllar itibariyle sürekli artarak 1998 yılında 73,7 milyar Dolar, 1999 yılında ise önceki yıla göre %23 oranında artarak 90,4 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Geçmişten bu yana bölgedeki en önemli yatırımcı ülke ABD olmakla birlikte, son yıllarda İspanya ve İngiltere de yatırımcı olarak önem kazanmaya başlamıştır.

1990'lı yıllarda özellikle Latin Amerika ülkelerinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların önemli bir kısmı birleşme ve satın almalar şeklinde olmuştur. 1999 yılında gerçekleşen DYY'ların 37 milyar Doları birleşme ve satın almalarından kaynaklanmıştır.

Bölgede yabancı sermaye yatırımlarının bir uygulama şekli de özelleştirmedir. Özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa merkezli çokuluslu şirketler, özelleştirme uygulamalarından yararlanarak Arjantin, Brezilya ve Şili'de önemli düzeyde doğrudan yatırım yapmışlardır. Özelleştirme sürecinin devam ettiği bölgede, bu sürece bağlı olarak yabancı yatırımların devam etmesi beklenmektedir.

Bölgede yabancı yatırımlar için önceki yıllara göre daha uygun bir ortamın oluşması, yatırımların sektörlere göre dağılımını da değiştirmiştir. Koruma tedbirleriyle donatılmış piyasalara dönük yabancı yatırımlar, daha önceki dönemlerde büyük ölçüde imalat sanayine yönelmek zorunda iken, 1990'lı yıllarda liberalizasyonun etkisiyle diğer sektörlerin de yabancı yatırımlara açık hale gelmesiyle hizmet sektöründe yoğunlaşmaya başlamıştır.

1970'li yıllardan bu yana bölgeye yönelik doğrudan yabancı yatırımlardan en büyük payı Brezilya, Arjantin, Meksika ve Şili almaktadır. 1996 yılında bu ülkeler, bölgeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlardan %67 oranında pay alırken, 1996 yılında paylarını yaklaşık %83'e çıkarmışlardır.

1996-1999 yılları arasında bölge genelinde en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke Brezilya olmuştur. Bu dönemde ülkede yaşanan ekonomik durgunluk ve istikrarsızlığa rağmen, ülkeye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar 1996 yılındaki 10,5 milyar Dolar düzeyinden 1999 yılında 31,4 milyar Dolara yükselmiştir. Ülkeye yönelik doğrudan yatırımların büyük bir bölümü ticarete konu olmayan hizmetler sektörü ile iç piyasaya yönelik imalat sektöründe gerçekleşmiştir. 1996-1998 yılları arasında en fazla doğrudan yabancı sermaye çeken ikinci ülke olan Meksika, 1999 yılında ikinciliği Arjantin'e kaptırmıştır. 1998 yılında yaklaşık olarak 6,5 milyar Dolar düzeyinde olan Arjantin'in doğrudan yabancı sermaye girişi, 1999 yılında yaklaşık üç kat artarak 23 milyar Dolara yükselmiştir.

Yine aynı dönemde Meksika'ya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar dalgalı bir seyir izlemiş, 1999 yılında 11,2 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşerek ülkeyi bölge genelinde üçüncü sıraya yerleştirmiştir. Genellikle NAFTA ülkelerine ihracat yapmak isteyen çokuluslu şirketler Meksika'ya doğrudan yatırım yaptığından, ülkeye yönelik yatırımlar ihracata yönelik imalat sanayiinde yoğunlaşmaktadır. Söz konusu dönem boyunca bölgede en fazla doğrudan yabancı sermaye alan dördüncü ülke olan Şili'de ise 1999 yılında doğrudan yabancı sermaye girişi 9,2 milyar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Latin Amerika ve Karayipler'deki ülkelerin diğer ülkelerde gerçekleştirdikleri doğrudan yatırımlar da yıllar itibariyle artış göstermiş olup, 1996 yılında 5,8 milyar Dolar düzeyindeki bölgenin doğrudan yabancı sermaye çıkışı 1999 yılında 27,3 milyar Dolara yükselmiştir. 1999 yılı itibariyle bölgede en fazla doğrudan yabancı sermaye çıkışı olan ülkeler 4,8 milyar Dolarla Şili, 1,4 milyar Dolarla Brezilya ve 1,2 milyar Dolarla da Arjantin olmuştur.

d) Afrika Ülkeleri

Genellikle Afrika ülkelerinin ekonomik yapılarının küçük ve zayıf oluşu, bölgeye dönük doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının düşük düzeylerde gerçekleşmesine neden olmuştur. Her ne kadar 1990'lı yıllarda bazı ülkelerde yatırımlar için olumlu koşullar yaratılmaya çalışılmışsa da, bölgede 1985-1995 yılları arasında ortalama yıllık 3,4 milyar Dolar olan DYY girişi, 1999 yılında ancak 9 milyar Dolar düzeyine çıkarılabildiği görülmüştür.

1990'lı yıllarda bazı ülkelerde özelleştirme faaliyetleri hızlanmış, aşırı değerlenen ulusal para birimlerinde devalüasyona gidilmiş, ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik tedbirler alınmış ve yabancı yatırımcılar için vergi kolaylıkları ve teşvik sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, bu dönemde diğer bölgelerdeki gelişmekte olan ülkelere göre Afrika ülkeleri kendilerine yönelik doğrudan yabancı yatırımları çok düşük oranlarda artırabilmişlerdir. Bu sonucun alınmasında bölge ülkelerindeki yüksek maliyetlerin, fiziksel altyapı yetersizliğinin, sermayeye erişim zorluğunun ve yolsuzlukların büyük payı olduğu tahmin edilmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye girişi açısından bölgede ön plana çıkan ülkeler Angola, Mısır, Fas, Nijerya, Güney Afrika ve Tunus'tur. Ekonomik büyüklükleri dikkate alındığında önemli düzeyde doğrudan yabancı sermaye çektiği düşünülen ülkeler ise Ekvatorial Gine, Lesotho ve Zambiya'dır.

1997 yılına kadar bölgede DYY girişi açısından önemli ülkeler Nijerya, Güney Afrika ve Mısır iken, 1997 yılındaki doğrudan yabancı sermaye girişini 1998 yılında 1,1 milyar Dolara (%170 artış), 1999 yılında da 1,8 milyar Dolara (%63 artış) çıkaran Angola, sözkonusu iki yılda en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken Afrika ülkesi konumuna yerleşmiştir. Özellikle petrole yönelik yatırımlar bu ülkeye DYY girişi açısından önemli bir rol oynamıştır. 1999 yılı itibarıyla DYY girişi açısından Angola'yı, 1,5 milyar Dolarla Mısır, 1,4 milyar Dolarla Nijerya, yine 1,4 milyar Dolarla Güney Afrika ve 0,8 milyar Dolarla Fas izlemiştir. Bu

yatırım miktarları dikkate alındığında, 1999 yılında Afrika ülkelerine yönelik toplam DYY'ların %70'i bu beş ülkeye aittir.

Afrika ülkelerine doğrudan yabancı sermaye aktaran başlıca ülkeler ABD ve Avrupa ülkeleridir. Genellikle doğal kaynaklara yönelik yatırım yapan Amerika ve Fransa, hizmetler sektörüne yatırım yapan İngiltere, imalat sektörüne yatırım yapan Hollanda, Almanya ve İsviçre firmaları dışında, Norveç, Portekiz, İspanya, İtalya, Kanada, Japonya, Malezya ve Kore Cumhuriyeti firmaları da bölgede çeşitli yatırımlar yapmaktadırlar. Geçmişten bu yana genellikle doğal kaynaklara yönelen doğrudan yabancı yatırımlar, son yıllarda imalat ve hizmet sektörlerinde de yoğunlaşmaya başlamıştır.

1990'lı yıllarda bölgedeki DYY'ların bir miktar yükselmesinde özelleştirme faaliyetlerinin artmasının önemli bir rolü olmuştur. 1990-1998 yılları arasında özellikle Güney Afrika, Gana, Nijerya, Zambiya ve Fildişi Sahilleri, telekomünikasyon ve madencilik sektörlerinde gerçekleştirilen özelleştirmelerden önemli ölçülerde yararlanarak doğrudan yabancı sermaye girişlerini artırmışlardır.

Doğrudan yabancı sermaye çıkışı açısından da genellikle Afrika ülkeleri oldukça zayıftır. İlk kez 1997 yılında en yüksek düzey olan 1,6 milyar Dolara yükselen Afrika ülkelerinin yabancı yatırımları, 1998 yılında 648 milyon Dolara düşmüş, 1999 yılında ise bir miktar artarak 935 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki nispeten önemli yatırımcı ülkeler Güney Afrika, Uganda ve Libya'dır.

e) Avrupa Birliği Ülkeleri

Geçmişten bu yana Avrupa Birliği, dünya genelinde yabancı sermaye çeken önemli yatırım merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, bu çalışma kapsamında ele alınan tüm coğrafi ve ekonomik bütünleşmelerdeki toplam DYY girişi dikkate alındığında, Avrupa Birliği genelindeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyüklük olarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Avrupa Birliği ülkelerinin kendi

aralarında gerçekleştirdikleri doğrudan yabancı sermaye akışının da büyük payı bulunmaktadır. 1985-1995 yılları arasında ortalama yıllık 67,3 milyar Dolar olarak gerçekleşen AB ülkelerine yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sonraki yıllarda sürekli artarak 1999 yılında 305,1 milyar Dolar düzeyine yükselmiştir.

Birlik üyesi ülkeler arasında yabancı yatırımcılar için en cazip ülkeler İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Almanya ve İsveç'tir. Söz konusu ülkelerin hemen hepsinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çok büyük bir bölümü AB üyesi ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. İngiltere'de ise, geçmişten bu yana ABD ve Uluslar Topluluğu ile içinde bulunulan yakın ilişkiler nedeniyle, gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık olarak üçte ikisi AB üyesi olmayan ülkelerdeki yatırımcılara ait bulunmaktadır.

1999 yılı itibariyle, doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından AB üyesi ülkeler arasında 82,2 milyar Dolarla İngiltere başı çekerken, 60 milyar Dolarla İsveç ikinci, 39,1 milyar Dolarla Fransa üçüncü, 33,8 milyar Dolarla Hollanda dördüncü sırada yer almıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelerin GSYİH'sı içindeki paylarına bakıldığında ise, 1998 yılı itibariyle %9,7 ile Finlandiya ilk sırada, %8,7 ile Hollanda ikinci sırada, %8,6 ile de İsveç üçüncü sırada yer almıştır.⁽¹⁵⁾

1990'lı yıllar boyunca Avrupa Birliği ülkelerine önemli miktarlarda doğrudan yatırım yapan AB üyesi olmayan ülkeler ABD, İsviçre, Japonya, Avustralya, Kanada, Norveç, Hong-Kong, Singapur, Güney Kore ve Güney Afrika olmuştur.

1990'lı yılların sonuna kadar Avrupa Birliği ülkelerinde gerçekleştirilen toplam doğrudan yabancı yatırımların büyük bir bölümü hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. 1999 yılında AB ülkelerinde gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında ise imalat sanayinin payı artarak hizmetler sektörünün payına yakın bir düzeye yükselmiştir. Ekonomik büyüklükleri ve yapılarına bağlı

⁽¹⁵⁾ Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde, Dr. Coşkun Can Aktan, EĞİAD, 2001

olarak DYY içerisindeki sektörlerin payı ülkelere göre farklılıklar gösterebilmektedir.

AB üyesi ülkeler, doğrudan yabancı sermaye girişi açısından olduğu kadar, doğrudan yabancı sermaye çıkışı açısından da oldukça önem taşıyan yatırımcı ülkelerdir. 1985-1995 yılları arasında yıllık ortalama 97,1 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşen AB ülkelerinin doğrudan yabancı sermaye çıkışı yıllar itibariyle sürekli artarak 1999 yılında yaklaşık 510 milyar Dolar düzeyine yükselmiştir.

AB üyesi ülkelerin Birlik içinde veya Birlik dışındaki ülkelere yaptıkları doğrudan yatırımların toplam yatırımları içindeki payı yıllar itibariyle farklılıklar göstermektedir. 1992-1996 yılları arasında AB üyesi ülkelerin Birlik içinde yaptıkları doğrudan yatırımlar diğer ülkelere yaptıkları yatırımlara göre daha yüksek düzeylerde gerçekleşirken, 1997-1998 yılları arasında AB üyesi olmayan ülkelerdeki doğrudan yatırımlar daha hızlı artarak Birlik içindeki yatırımları geçmiştir. Ancak, Birlik içinde devlet müdahalelerini azaltan, oldukça fazla sektörü yabancı yatırıma açan bir takım düzenlemelere bağlı olarak, 1999 yılında AB ülkelerinin Birlik içindeki yatırımları, Birlik dışı yatırımlarla başa baş noktasına gelmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımı yaptıkları Birlik dışı ülkelerin başlıcaları ABD, İsviçre, Brezilya, Avustralya, Kanada, Arjantin, Japonya, Hong-Kong ve Singapur'dur. Yukarıdaki ülkeler dışında AB ülkeleri en fazla AB'ne aday ülkeler ile (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Türkiye) Norveç, Meksika, Çin, Güney Afrika, Kolombiya, Şili, Malezya, Yeni Zelanda, Kore Cumhuriyeti, Tayland, Rusya, Venezuela, Tayvan, Hindistan, Filipinler, Endonezya ve Fas'ta doğrudan yatırım yapmaktadırlar. Özellikle 1994-1999 yılları arasında AB ülkelerinin AB'ne aday ülkelerdeki doğrudan yatırımları sürekli olarak artış göstermiş (1998 yılı itibariyle toplam doğrudan yabancı sermaye çıkışının %5'i) olup en önemli yatırımcı ülkeler Almanya, Hollanda, Avusturya, Fransa ve İngiltere'dir.

Genel olarak Avrupa Birliği'nin en önemli doğrudan yatırımcı ülkeleri İngiltere, Fransa, Almanya ve Hollanda'dır. Özellikle İngiltere ve Fransa son birkaç yıl içinde, gerçekleştirdikleri doğrudan yatırımların toplam AB ülkelerinin doğrudan yatırımları içindeki paylarını önemli düzeyde artmışlardır. 1996 yılında, 34 milyar Dolar olan İngiltere'nin doğrudan yabancı sermaye çıkışı 1999 yılında 199 milyar Dolara yükselirken, 30,4 milyar Dolar olan Fransa'nın doğrudan yabancı sermaye çıkışı da 1999 yılında 108 milyar Dolara yükselmiştir. Özellikle İngiltere sermaye potansiyeli ile tüm dünya ülkeleri için önemli bir yatırımcı ülke konumunda bulunmaktadır.

f) Avrupa Birliği'ne Aday Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ)

1980'li yılların sonuna kadar planlı ekonomi politikası izleyen Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri, 1990'lı yılların başında piyasa ekonomisine geçmeye başlamış ve bu tarihten sonra yabancı sermaye kavramı ile tanışmıştır. Özellikle 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi'nde (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Slovakya, Estonya ve Slovenya) AB üyeliğine adaylık başvurusundan ve piyasa ekonomisine geçiş yönündeki kararlı ve başarılı gelişimlerinden sonra yabancı sermaye hareketleri oldukça yoğunlaşmıştır. Bu ülkelerde 1985-1995 yılları arasında ortalama yıllık 2,7 milyar Dolar olarak gerçekleşen DYY girişi, birkaç yıl içinde sürekli artarak 1999 yılında 17,8 milyar Dolara yükselmiştir. Son yıllarda Rusya'da ve dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik kriz bile bu ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını engellememiş ve DYY girişi 1998 yılında %38, 1999 yılında ise yaklaşık %9 oranında artmıştır.

Avrupa Birliği üyeliğine adaylık başvurusunda bulunan 10 MDAÜ'nin tamamı ile tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır. Bu gelişmenin de olumlu etkilerini bünyelerinde toplayan sözkonusu ülkeler, doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekme konusunda son yıllarda iyi bir performans yakalamışlardır. AB'ne aday MDAÜ arasında doğrudan yabancı sermaye girişi açısından 1990'lı yılların sonlarında ilk sıralarda yer alan ülkeler Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'dır. 1999 yılı itibariyle Polonya 7,5 milyar Dolar, Çek Cumhuriyeti 5,1

milyar Dolar, Macaristan 1,9 milyar Dolar doğrudan yabancı sermaye çekmiştir. Bu ülkelerde 1999 yılında gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar, bölgede yapılan toplam DYY'lardan yaklaşık %70 oranında pay almıştır. Kişi başına doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından da Estonya, Letonya ve Slovenya 1.500 Doların üzerinde gerçekleşen tutarlarla ilk sıralarda yer almaktadırlar.

Bölgedeki makro-ekonomik istikrara ve serbest piyasa ekonomisine geçişteki başarılı ilerlemeye bağlı olarak 1990'lı yılların ortalarından itibaren MDAÜ ülkelerine DYY girişi hissedilir derecede artmaya başlamıştır. Bölgedeki en önemli yatırımcı ülkeler Almanya ve ABD olup bu ülkeleri Fransa, İngiltere ve Hollanda izlemektedir. Yatırımlar büyük ölçüde çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmekle birlikte, coğrafi olarak yakın olan AB ülkelerindeki küçük ölçekli şirketler de bölgedeki yatırımlara katkıda bulunmaktadırlar.

Özelleştirme ve mevcut üretim kaynakları, bölgedeki doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımını belirleyen temel unsurlardır. Serbest piyasa ekonomisine geçişte bir yöntem olarak kullanılan özelleştirme faaliyeti öncelikle imalat sektöründe yoğunlaştığından, ilk aşamada doğrudan yabancı sermaye yatırımları da imalat sektöründe gerçekleşmiştir. Daha sonraki aşamada, devletin sahip olduğu telekomünikasyon, mali hizmetler ve perakende ticaret sektörlerinde de gerçekleşen özelleştirmelerle hizmetler sektörünün de DYY girişi içindeki payı artmaya başlamıştır. Bunun dışında, disiplinli ve nispeten ucuz işgücünden ve teşviklerden yararlanmak isteyen yabancı yatırımcılar, ihracata yönelik olarak, araç ve elektronik sanayine dönük bölgedeki yatırımlarını artırmışlardır.

Özelleştirme dışında bölgede AB ülkeleri firmaları tarafından gerçekleştirilen birleşme ve satın almalar da önem kazanmaya başlamıştır. Amerikan firmalarının da katıldığı bu sürece ek olarak, özelleştirme programlarının tamamlandığı bazı ülkelerde yabancı yatırımcılar doğrudan özel firmaları satın alma yoluna gitmektedirler.

Ekonomik büyüklükleri dikkate alındığında, 1999 yılı itibariyle yabancı yatırımcılar için bölgedeki en cazip ülkelerin Estonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti olduğu görülmektedir. GSYİH'larının DYY girişlerine oranı bu ülkelerde sırasıyla %41,5, %39,6 ve %30,6 olarak gerçekleşmiştir. AB'ne aday MDAÜ'nin, tam üyelik müzakerelerindeki ilerlemelerine bağlı olarak, önümüzdeki yıllarda sağladıkları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmaları beklenmektedir. Özellikle AB'ne uyum kapsamında geliştirilen politikaların ve gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin, bu ülkelerin DYY girişlerini artırmalarında çok büyük katkısı olacağı düşünülmektedir.

AB'ne aday MDAÜ'nin doğrudan yabancı sermaye çıkışları ise önemsenmeyecek kadar düşüktür. 1998 yılında en yüksek düzeyi olan 1,2 milyar Dolara çıkan bölgenin doğrudan yabancı sermaye çıkışı, 1999 yılında iyice düşerek 418 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

g) Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Diğer MDAÜ'leri

AB'ne aday MDAÜ'yi gibi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan BDT ülkeleri ile Güney-Doğu Avrupa ülkeleri (Rusya Federasyonu, Kazakistan, Hırvatistan, Azerbaycan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Ermenistan, Özbekistan, Arnavutluk, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Makedonya ve Bosna-Hersek), bölgede ortaya çıkan ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle AB'ne aday MDAÜ'nin sağladığı ekonomik başarıya ulaşamamışlardır.

Genel olarak Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ortaya çıkan makro-ekonomik istikrarsızlık ve üretim faktörleri piyasalarındaki belirsizlik devam etmektedir. Piyasa ekonomisi kurumlarının oluşturulmasındaki ve yasal düzenlemelerdeki aksaklıklar nedeniyle yabancı yatırımcılar bölgeye ihtiyatla yaklaşmaktadır. Bu nedenlerle, ancak doğal kaynaklar bakımından zengin olan ülkelerin cazip görüldüğü bölgede, Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Azerbaycan dışındaki BDT ülkelerinde çok düşük tutarlarda doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleşmektedir.

Siyasi istikrarsızlık ve savaşların etkisiyle piyasa ekonomisine tam olarak geçemeyen diğer Merkezi ve Doğu (Güney-Doğu) Avrupa ise yabancı doğrudan yatırımlar için cazip bir bölge özelliğini taşımamaktadır. Bölgedeki ülkelerden sadece Hırvatistan 1996 yılından itibaren özelleştirme sürecine bağlı olarak önemli düzeyde DYY girişi sağlamaya başlamıştır.

BDT ve Güney-Doğu Avrupa ülkelerinin 1985-1995 yılları arasındaki ortalama yıllık 900 milyon Dolar düzeyinde olan DYY girişi, piyasa ekonomisine geçiş sürecinin hızlanmasıyla 1997 yılında yaklaşık 11 milyar Dolar düzeyine kadar yükselmiştir. Ancak 1998 yılında Rusya'da başlayan ve bölgeyi de etkileyen ekonomik kriz nedeniyle, bölgenin toplam DYY girişi 1998 yılında 7,5 milyar Dolara düşmüş, 1999 yılında ise küçük bir artışla 7,6 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bölge ülkeleri arasında, DYY girişi açısından halen en önemli konumdaki ülke Rusya Federasyonudur. 1997 yılında DYY girişi bir önceki yıla göre yaklaşık olarak 2,5 kat artan ülkede 1998 yılında ekonomik krizin etkisiyle doğrudan yabancı yatırımlar hemen hemen 1996 yılı düzeyine inmiş, 1999 yılında da yaklaşık bu düzeyde gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüklüğü dikkate alındığında yıllar itibariyle ülkede gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımların (1996'da 2,4 , 1997'de 6,6 , 1998 yılında 2,7 , 1999 yılında ise 2,8 milyar Dolar) çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bölge ülkeleri arasında DYY girişi açısından diğer önemli ülkeler ise Kazakistan (1999 yılı itibariyle yaklaşık 1,6 milyar Dolar) ve Hırvatistan (1999 yılı itibariyle yaklaşık 1,4 milyar Dolar)'dır.

BDT ülkelerindeki yapısal reformların gerçekleştirilmesine bağlı olarak makro-istikrarın sağlanması, Güney-Doğu Avrupa ülkelerinde ise siyasi istikrarın oluşmasına bağlı olarak serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesi doğrultusunda bölgeye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması beklenmektedir.

Yıllar itibariyle bölgeden doğrudan yabancı sermaye çıkış tutarları da oldukça düşük düzeydedir. 1999 yılı itibariyle yaklaşık 2,5 milyar Dolar düzeyinde

doğrudan yabancı sermaye çıkış gerçekleşen bölgede, en önemli yatırımcı ülkeler Rusya Federasyonu (1999 yılı itibariyle 2,1 milyar Dolar) ve Azerbaycan (1999 yılı itibariyle 336 milyon Dolar)'dır.

3.2. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Niteliği

Dünya genelinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gerçekleştirilme şekli akış yönü ve işlevinde içinde bulunulan zamana, teknolojik değişikliklere, kullanılan araçlara, ekonomik ve siyasal değişimlere tüketici tercihlerine, ekonomik bütünleşme hareketlerine v.b. faktörlere bağlı olarak değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Gerçekleştirilen yatırım tutarlarını da etkileyebilen bu faktörlerin bilinmesi ve izlenmesi doğrudan yabancı sermaye yapılacak ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Tespit edilebilen unsurlar dahilinde dünya genelinde gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin niteliksel değişimler veya durumlar aşağıda maddeler halinde kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

a) “ Tüketim Toplumu” olarak nitelendirilen günümüz toplumlarında tüketiciler de “seçici tüketici” konumuna yerleşmişlerdir. Çok fazla markanın rekabet ettiği piyasalarda, sürekli olarak aynı marka tarafından küçük değişiklikler yapılarak üretilen yeni model ürünler alıcıya sunulmaktadır. Bu durum seri üretim yoluyla ölçek ekonomilerden yararlanma olanağını oldukça kısıtlamıştır. Çeşitlilik yaratma geleneği yanında talebin miktar ve bileşiminde meydana gelebilecek değişikliklere ayak uydurarak en çok kârı elde etme isteği şirketleri “ esnek üretim sistemleri” olarak adlandırılan üretim yöntemlerine geçmeye zorlamaktadır. Bilgisayar ve robot destekli bu yöntemler, ürünlerin çeşitli aksamını eş-zamanlı biçimde üreterek değişen piyasa koşullarına hızla cevap vermeyi olanaklı hale getirmektedir. Ancak, üretim sistemlerinin en büyük handikapı çok büyük sermaye ihtiyacı doğurmasıdır. ⁽¹⁶⁾

⁽¹⁶⁾ Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Prof.Dr. Ahmet Gökdere, Ataum Ders Notları, 2001, s:10

b) Uluslararası alanda rekabet edebilmenin koşulu olarak ortaya çıkan “esnek üretim sistemleri” ne sahip olabilmek yukarıda bahsedildiği gibi büyük sermaye gerektirdiğinden, dünya genelinde orijin ülkeleri farklı şirketler arasında birleşme ve devralmalar artmış, ulusal piyasalar birbirine daha bağımlı bir hale gelmiştir. Birleşme ve devralmalar, şirketlerin ulusallıktan uluslararası bir niteliğe dönüşmelerine neden olmuştur. Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi, özellikle II.Dünya savaşıdan sonra doğrudan yabancı yatırımların temel aracı Çokuluslu Şirketler olmuştur. Son yıllarda ortaya çıkan yeni bir gelişme de , küreselleşme eğilimi doğrultusunda çok uluslu şirket kavramının “Ulusötesi Şirket” kavramına dönüşmesidir. Bu tanımlama ile söz konusu şirketler “milliyeti olmayan” anlamında bir nitelik kazanmış bulunmaktadır.

Söz konusu şirketlerin ekonomik gücünü ortaya koyabilmek amacıyla, aşağıda bazı istatistiki bilgiler verilmiştir. ⁽¹⁷⁾

- Dünya genelindeki 500 büyük şirket, dünya ticaretinin 2/3'ünü elinde tutmaktadır.
- Ülkelerin GSYİH'ları ile şirketlerin yıllık satışları bir sıralamaya tabi tutulduğunda, 100 büyük ekonomiden 51'inin şirket diğer 49'unun ise ülke olduğu ortaya çıkmıştır.
- En büyük 200 şirketin satışları toplamındaki artış, dünya üretimindeki artış hızından yüksektir.
- En büyük 200 şirketin yıllık satışları toplamı, en büyük 10 ülke dışında kalan ülkelerin toplam hasılasını aşmaktadır.
- En büyük 200 şirketin yıllık satışları toplamı dünya nüfusunun %24'ünü oluşturan en yoksul 1,2 milyar kişinin yıllık gelirleri toplamının 18 katı dolayındadır.

⁽¹⁷⁾ a.g.e., s:12

Ulusötesi Şirketlerin ekonomik büyüklüklerinin ülke ekonomileriyle yarışır hale gelmesinden sonra, bu şirketlerin dünya çapındaki akıcılığını artırmaya yönelik olarak OECD çerçevesinde “Çok Taraflı Yatırım Anlaşması’nın (MAI) yürürlüğe konması gündeme gelmiş, ancak gelişmekte olan ülkelerin tepkisi ile bu anlaşma şimdilik gündemden kaldırılmıştır. Sözkonusu anlaşma taslağı,

- Ülke ekonomilerinin tüm sektörlerini yabancı şirketlere açmalarını ve
- Ülke ve yerel yönetimlerin yabancı yatırımcılara yerel şirketlerle aynı hakları tanımalarını öngörmekteydi.

c) Dünya genelinde bir çok bölgede, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artışında özelleştirme politikalarının çok büyük katkısı görülürken, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında dikkat çeken bir uygulama da bu yatırımların genellikle şirket birleşme ve satın almaları yoluyla gerçekleştiriliyor olmasıdır. Sınır ötesi şirket birleşme ve satın almaları son yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında görülen artışın itici gücü haline gelmiştir. 1997 yılı itibariyle gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımları içinde değeri 1 milyar Doları geçen 64 adet birleşme ve satın alma işlemi yer alırken 2000 yılı itibariyle bu sayı 175’e çıkmıştır. Yine 1997 yılı itibariyle sözkonusu yatırımların tutarı yaklaşık 129 milyar Dolar iken 2000 yılı itibariyle bu tutar da 866 milyar Dolara yükselmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının şirket birleşme ve satın almaları yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmasında ticaretin, yatırımların ve sermaye akımlarının serbestleştirilmesine paralel olarak piyasaların açılması, bazı sektörlerdeki piyasaların kaldırılması ve azaltılması küreselleşme ve teknolojik değişikliklerin payı olduğu tahmin edilmektedir.⁽¹⁸⁾

d) Doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından tespit edilen bir durum da Batı’nın doymuş pazarlarında yatırım alanı bulmakta zorlanan sermayenin hızla daha yüksek getirili “gelişen ülke pazarları” na yöneldiği yolundaki görüşün sayısal verilerle pek de doğrulanmadığıdır. Daha önceki bölümlerde verilen tablolar incelendiğinde, 1990’dan bu yana gelişen ülkelere yönelik yabancı

⁽¹⁸⁾ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu, s:9

sermaye yatırımlarının tutar olarak sürekli artmakla birlikte, toplam DYY girişi içindeki payının özellikle 1995 yılından itibaren azaldığı görülmektedir. Toplam DYYY girişi içinde gelişen ülkelerin payı 1990'da %18,4 iken 1994 yılında %41,1'e kadar yükselmiş, ancak 2000 yılına gelindiğinde bu oran tekrar 1990 yılındaki düzeyine (%18,9) inmiştir. ⁽¹⁹⁾

e) Dünya genelinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımına bakıldığında gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde hizmetler sektörünün ön plana çıktığı görülmektedir. Yaklaşık on yıllık bir değerlendirme yapıldığında, gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları içinde 1988 ve 1997 yıllarında imalat sanayinin payı sırasıyla yüzde 37,5 ve yüzde 35,4 iken, hizmetler sektörünün payı yüzde 42,9 ve yüzde 53 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise aynı yıllar itibariyle imalat sanayinin payı sırasıyla, yüzde 66,8 ve yüzde 50,1 , hizmetler sektörünün payı ise yüzde 25 ve yüzde 41,3 olmuştur. Her iki ülke grubunda da hizmetler sektörü büyük gelişim göstermekle birlikte, imalat sanayinin payındaki düşüş gelişmekte olan ülkelerde daha fazla hissedilmiştir. ⁽²⁰⁾

Hizmet sektörüne yönelik doğrudan yabancı yatırımların katkısı genellikle kısa dönemde ortaya çıkmaktadır. Ancak sözkonusu yatırımlar üretimi doğrudan arttırmadığından, ekonomiye katkısı diğer sektörlerle göre daha düşük olmaktadır. Yatırım yapılan ülke açısından en yararlı ve verimli yatırımlar imalat sektörüne yönelik yatırımlardır. Teknolojik yenilikleri de beraberinde getiren bu tip yatırımlar, sektörün kademeli olarak gelişmesini ve rekabetin oluşmasını sağlayarak ara mal veya yatırım malı üretilmesine katkıda bulunmakta ve ülkenin ithalata bağımlılığını azaltmaktadır.

f) Doğrudan yabancı sermaye yatırımları özellikle gelişmekte olan ülkelerde yetersiz olan sermaye açığını kapatmakta, borç riskini azaltmakta yeni teknolojiler yoluyla ihracat olanaklarını artırmakta ve iş idaresi ve yönetim anlayışında değişiklik ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, ortaya çıkan bilgi

⁽¹⁹⁾ Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Prof.Dr. Ahmet Gökdere, Ataum Ders Notları, 2001, s: 11

⁽²⁰⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ö.İ.K. Raporu, VIII.BYKP, 2000, Ankara, s:6

birikimi ve teknoloji ile birlikte yabancı sermaye bu ülkelerde doğrudan ya da dolaylı olarak istihdama önemli katkılarda bulunmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam etkisi, üzerinde önemle durulması gereken konulardan birini oluşturmaktadır.⁽²¹⁾

Sanayileşmiş ülkelerde yatırımların gerçekleşme şekli önem taşırken, gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayenin beraberinde getirdiği üretim tekniği önem taşımaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde yeni işyerlerinin açılması yoluyla istihdam yaratılması, mevcut işyerlerinin yabancı şirketler tarafından satın alınmasına tercih edilirken, gelişmekte olan ülkelerde yabancı şirketlerin emek yoğun üretim tekniklerini kullanmaları istihdam sorununun çözümü açısından tercih konusu olmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yatırımın hacmine bağlı olarak gittiği ülkede istihdama katkıda bulunmakla birlikte doğrudan yabancı yatırımlara bağlı olarak istihdamdaki artış hızı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artış hızından daha düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Genel olarak yabancı sermaye yatırımlarını gerçekleştiren çokuluslu şirketlerin,

- İşgücü tasarrufuna yönelik teknolojiler kullanması,
- Ulusal ve uluslararası taşeronluk hizmetlerinden yararlanması,
- Maliyetleri azaltıcı politika izlemeleri ve
- Sermaye yoğun projeleri tercih etmeleri

gibi nedenlerle doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırım alan ülkelerde beklenen istihdam artışını sağlayamamaktadır.

Yukarıda anlatılan nedenlerle özellikle yabancı sermaye alan gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlarda kullanılan teknoloji ve bunun yarattığı işgücü ve istihdam sorunları en önemli tartışma konularından biri olmaya devam etmektedir.

⁽²¹⁾ İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye, Dr. Faruk Cömert, Hazine Dergisi, Sayı 13, Ocak 2000

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırım alan ülkelerde bazı sektörlerin yeniden yapılanmasına neden olduğundan kısa dönemde rekabet edemeyen yerli istihdam azalmakta ve istihdamın yenilenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Uzun dönemde ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları kaynakların daha verimli şekilde yönlendirilmesine ve istihdamın gelişmesine olanak sağlamaktadır. Son yıllarda en ağırlıklı doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştirme aracı olan birleşme ve satınalma ile özelleştirme faaliyetlerinin, kısa dönemde istihdamın azalmasına neden olduğu bilinmekle birlikte mevcut işletmelerin rekabet edemeyerek kapanması ihtimali göz önünde bulundurulduğunda uzun dönemde istihdama olumlu etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Yabancı sermaye yatırımlarının dünya genelinde istihdama olan katkılarını tam olarak tespit etmek mümkün değilse de, 1994 yılında yayımlanan “Dünya Yatırım Raporu” na göre dünya çapında Çokuluslu Şirketlerde yaklaşık olarak 73 milyon kişinin istihdam edildiği bunun yaklaşık 44 milyonunun gelişmiş ülkelerdeki ana şirketlerde, geri kalan 30 milyon kişinin de bağlı kuruluşlarda istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Bağlı kuruluşlarda istihdam edilen kişilerin yaklaşık 12 milyonunun ise geliştirmekte olan ülkelerde çalıştığı tahmin edilmektedir.

Her ne kadar çok uluslu şirketler sermaye ve teknoloji yoğun yatırımlara yöneliyorsa da, bu şirketlerin dünya genelinde istihdama dolaylı ve dolaysız katkılarının 150 milyon kişi dolayında olduğu tahmin edilmektedir.

g) Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin dikkat çekici bir nokta da, yabancı sermaye alan ülkelerdeki yabancı sermayeye yönelik yapılan yasal düzenlemelerin ve teşvik tedbirlerinin etkisinin, uluslararası yatırımcı firmanın tipine ve faaliyet gösterdiği sektöre göre oldukça farklılık göstermesidir. Telekomünikasyon ve haberleşme, bankacılık, uzay araçları ve bunların teçhizatlarına yönelik faaliyet gösteren uluslararası yatırımcı firmalar, iş veya çevre koşulları konusundaki ayrıcalık haklarına ilişkin düzenlemelerden çok fazla etkilenmezken, patentlere ve fikri mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemelere

oldukça duyarlıdırlar. Bu firmalar yüksek iş gücü standartlarından da pozitif yönden etkilenmektedirler. Daha düşük teknoloji, emek-yoğun sektörlerde faaliyet gösteren yatırımcı firmalar (konfeksiyon, ahşap ürünleri, madencilik v.b.) ise özellikle maliyet düşürücü teşviklere daha fazla olumlu tepki göstermektedirler. Dolayısıyla, ülkelerdeki piyasa düzenlemelerinin etkisi, bir yandan üretim sektörünün ve firmanın mülkiyet yapısına ve diğer yandan da yatırım yapılan ülkenin kurumsal yapısına bağlı görünmektedir.⁽²²⁾

Düzenleyici rejimlerin yabancı yatırımcıları en fazla doğrudan ilgilendiren yönü, şirkete ait kurumsal mülkiyetin korunması ve yurt içi pazarlara giriş olanakları ile ilgilidir. Nitekim, bu güne kadar yapılmış olan iki binin üzerindeki iki taraflı yatırım anlaşmasının temel konuları bunlardır. Özellikle patent haklarına ilişkin düzenlemeler ülkeye transfer edilecek teknolojiye yansıtılan “yatırım kalitesi”ni etkilemektedir. Fikri mülkiyet hakları korumasının zayıf olduğu ülkelere genellikle daha eski teknolojiler transfer edilmektedir. Örneğin, 1990’lı yılların başlarında, gelişmekte olan ülkelere faaliyet gösteren ABD firmaları ile ilgili yapılan bir çalışma, ABD doğrudan yatırımlarının hem kompozisyonunun hem de boyutunun patent kurallarından etkilendiğini ve bu durumun da yerel girişimcilerle ortak yatırımlar yapılmasını engellediği sonucuna varılmıştır. Alman ve Japon firmalarından elde edilen bilgiler de, yüksek teknoloji endüstrilerde (kimyasal maddeler, ilaçlar, makine ve elektrikli gereçler) fikri mülkiyeti koruma sisteminin çok önemli olduğunu doğrulamaktadır.

⁽²²⁾ Düzenleyici Yatırım Teşvikleri, Valpy FitzGerald, Çeviren: Ahmet Kandemir, TKB, Araştırma Müdürlüğü, Şubat 2002, s: 5-9

4. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

4.1. Türkiyede Yabancı sermayenin Tarihçesi

Türkiyede doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tarihçesi, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Kapitülasyonlar kapsamında yapılan ticaret anlaşmaları doğrultusunda ülkeye gelen özel imtiyazlı yabancı sermaye şirketleri o dönemde daha çok kamu hizmetleri ve doğal kaynakların işletilmesi alanlarında faaliyet göstermişleridir.

Çeşitli ticaret güvenceleri sağlayan kapitülasyonlar, her yenilenmesinde biraz daha genişletilmiş ve zamanla Avrupanın Orta Doğu'yu iktisadi olarak sömürme aracı haline gelmiştir. 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren borçlarını ödeyemez duruma gelen Osmanlı imparatorluğu'nda 1881 yılında Düyun-u Umumiye idaresi kurulmuş ve büyük ölçüde yabancılar tarafından yönetilmiştir. Kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklar ve İmparatorluğun ekonomik ve siyasal güçsüzlüğünden yararlanarak kendilerine büyük bir hareket alanı yaratan yabancı şirketlerle birlikte, dış borçlanmalar daha sonraki yıllarda İmparatorluğun çöküşünü hazırlayan önemli faktörler olmuştur.⁽²³⁾

Cumhuriyetin ilk yıllarında, liberal ekonomik politikalar uygulanması öngörülmüşse de 1929'da patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı, ülkedeki iç ekonomik sorunlar ve kapitülasyonlardan gelen bazı sorunlar nedeniyle, yeni kurulan Cumhuriyet Hükümeti tarafından 1930'lu yıllardan sonra katı devletçilik politikası uygulanmıştır. Bu dönemde özel ayrıcalıklarla kurulmuş olan ve genellikle hukuki veya fiili tekeller oluşturan yabancı sermayeli şirketler millileştirilmiştir. Bu düşünceden hareketle, 1950'li yıllara kadar gerçekleştirilen sanayi atılımında tamamen ülkenin kendi ekonomik olanakları kullanılmıştır.

Dünya genelinde rağbet görmeye başlayan liberalleşme akımına paralel olarak İkinci Dünya Savaşı'dan sonra Türkiye'de de yabancı sermaye yatırımlarına

⁽²³⁾ Yabancı Sermayenin Dünü Bugünü, Dr.Faruk Cömert, Hazine Dergisi, Sayı 12, Ekim 1998, s:11-13

sıcak bakılmaya başlanmıştır. Özellikle 1950'li yıllarda daha da belirginleşen bu düşüncenin bir sonucu olarak, 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası" ile bu konudaki kararlılık açıkça ortaya konmuştur.

Yabancı sermaye yatırımları konusunda kararlı bir irade ortaya konmakla birlikte, 1980'li yıllara kadar uygulamada beklenen başarı sağlanamamıştır. 1980'den sonra uygulanan liberal ekonomik politikalar ise büyük ölçüde yabancı sermaye girişini özendirici rol oynamıştır. Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi ve yabancı sermaye yasasında yapılan iyileştirmeler yabancı yatırımcıları teşvik etmek açısından etkili olmuştur. Bu dönemde ayrıca bir çok ülke ile "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması" anlaşmaları imzalanmıştır.

Son yıllarda bir Devlet politikası olarak gündeme gelen özelleştirme faaliyetleri de Türkiye'de yabancı sermaye girişinde bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda çıkarılan bazı kanunlarla Yap-İşlet, Yap-İşlet-Devret, İşletme Haklarının Devri Modelleri, 1990'lı yıllarda çıkarılan bazı kanunlarla da Yap-İşlet-Sahiplen Modelleri devreye sokulmuştur. 1980'li yıllardan sonra ülke genelinde büyük ölçüde sağlanan ekonomik istikrar ortamı, yabancı yatırımcılarda Türkiye'ye karşı belli bir güven oluşmasını sağlamış ve 1980'li yılların sonlarından itibaren Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye yatırımları anlamlı düzeylerde gerçekleşmeye başlamıştır.

1990'lı yılların ortalarında ortaya çıkan ekonomik krizden olumsuz yönde etkilenen yabancı sermaye yatırımları, yıllar itibariyle iniş çıkışlar göstermekle birlikte geçmiş yıllara göre daha yüksek tutarlarda gerçekleşmeye başlamış, ancak halen beklenen, istenen düzeye ya da benzer ülkeler düzeyine yükselememiştir.

Türkiye'ye yönelen yabancı sermaye yatırımlarının yıllar itibariyle nitel ve nicel olarak gelişimi daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

4.2. Kurumsal ve Yasal Çerçeve

Türkiye’de yabancı sermaye ile ilgili olarak kabul edilen ilk yasal düzenleme 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”dur. Dönemine göre oldukça liberal bir düşünce ile hazırlanmış sözkonusu Kanun ile 1980’li yıllarda uygulanmaya başlanan liberal iktisat politikaları ve kambiyo mevzuatında yapılan değişiklikler doğrultusunda yürürlüğe konan “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararları” dikkate alındığında, Türkiye’nin yabancı sermaye konusunda en liberal mevzuata sahip ülkelerden biri olduğu görülmektedir.

24 Ocak 1980 tarihli ekonomik istikrar tedbirleri kapsamında yabancı sermaye hareketleri ile ilgili de düzenlemeler yapılmıştır. 25 Ocak 1980 tarihli ve 8/168 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ile Türkiye’ye yabancı sermaye girişi teşvik edilmiştir. Alınan teşvik tedbirleri arasında yerli ve yabancı sermaye oranı ile kâr ve ana sermaye transferi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, yabancı teknik ve idari personel istihdamına izin verilmesi ve altyapı ile ilgili kamu yatırımlarında yap-işlet-devret modeli ile joint-venture (ortak yatırım) şeklindeki girişimlerin kabul edilmesi yer almaktadır. Kararname’nin yürürlüğe girmesinden sonra Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuş ve daha sonra da Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlanmıştır. 17 Temmuz 1991 tarihinde ise sözkonusu Daire Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü haline getirilip Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. 9 Kasım 1994 tarihli ve 4059 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarının ayrılması ile de sözkonusu Genel Müdürlük Hazine Müsteşarlığı bünyesinde kalmıştır.⁽²⁴⁾

1986 ve 1992 yıllarında üzerinde değişiklik yapılan çerçeve kararları ile ilgili son düzenlemeler 7 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe giren 95/6990 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” ile yapılmıştır. Her seferinde daha liberal bir anlayışla gerçekleştirilen düzenlemelerin sonucunda ortaya çıkan mevzuata göre, yabancı

⁽²⁴⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Ö.İ.K. Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara Mayıs 2000, s:8

yatırımcılar tekel veya özel ayrıcalık oluşturmamak koşuluyla, Türk özel sektörüne açık olan her alanda her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyette bulunabilmektedirler.

Yürürlükte olan mevzuat kapsamında;

- Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılarla aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler.
- Yabancı ortakların payına ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.
- Yabancı sermaye olarak getirilen dövizler, Türk Lirası'na çevrilmeden döviz tevdiat hesaplarında tutulabilmektedir.
- Kâr payı, royalti, tasfiye payı vb. kazançlar serbestçe ülke dışına transfer edilebilmektedir.
- Yabancı yatırımcılar ihtiyaç duydukları yabancı personeli istihdam edebilmektedir.
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onaylanması zorunluluğu kaldırılmış olup, tescil yaptırılması yeterli görülmektedir.
- Dış kredi anlaşmalarının onaylanması zorunluluğu bulunmamaktadır.

Türkiye mevzuata ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirdikten sonra 57 ülke ile "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" imzalamış olup, bu anlaşmalardan 36'sı (ABD, Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Bangladeş, Beyaz Rusya, Belçika-Lüksemburg, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Endonezya, Estonya, Güney Kore, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, Kuveyt, Macaristan, Makedonya, Moldova, Özbekistan, Pakistan, Polonya, Romanya, Tacikistan, Tunus, Türkmenistan ve Ukrayna ile yapılan) yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye 42 ülke ile de (Avusturya, Norveç, Güney Kore, Ürdün, S.Arabistan, Tunus, Romanya, Hollanda, Pakistan, İngiltere, Finlandiya, KKTC., Fransa, Almanya, İsveç, Belçika, Danimarka, İtalya, Japonya, BAE., Macaristan, Kazakistan, Makedonya, Arnavutluk, Cezayir, Moğolistan, Çin, Hindistan, Malezya, Mısır, Polonya, Türkmenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Özbekistan, ABD., Beyaz Rusya, Ukrayna, İsrail, Slovakya, Kuveyt ve Rusya) "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması" imzalamıştır. Türkiye ayrıca Çok Taraflı

Yatırım Garanti Ajansı ile Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümlemesi için Uluslararası Merkez'e de taraftır.

4.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Oldukça liberal bir anlayışla mevzuata ilişkin yapılan düzenlemeler, dinamik ve büyüyen ekonomisi ve nüfus büyüklüğü dikkate alındığında Türkiye'de gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar istenilen düzeye ulaşamamıştır. 6224 sayılı kanun kapsamında 1954 yılından 1979 yılına kadar Türkiye'de yapılan doğrudan yabancı yatırımlar toplamı 228 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllar itibarıyla Türkiye'ye gelen yabancı sermaye tutarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi, 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası"na rağmen 1954-1979 yılları arasında Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye tutarları önemsenmeyecek düzeylerde dir. Bu dönem boyunca en yüksek yatırım tutarı 67,3 milyon Dolarla 1973 yılında gerçekleşmiştir. Hatta bazı yıllarda (1974 ve 1979) mevcut yabancı yatırımların ülkeden kaçıışı (negatif doğrudan yabancı sermaye yatırımı) ile karşılaşmıştır.

1980 yılında alınan 24 Ocak Kararlarına, 80'li yılların ortalarında başlatılan liberalleşme politikalarına ve 25 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe giren Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi'ne karşın 1980-1987 yılları arasında 35-170 milyon Dolar arasında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım girişi ancak 1987 yılında 200 milyon Doların üzerine çıkabilmiştir.

**TABLO 5 : 1954 – 1979 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'YE GELEN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE (Milyon Dolar)**

Yıllar	Yıllık Doğrudan Yabancı Sermaye	Birikimli Doğrudan Yabancı Sermaye
1954'e Kadar	2,8	2,8
1954	2,2	5,0
1955	1,2	6,2
1956	3,4	9,6
1957	1,3	10,9
1958	1,1	12,0
1959	3,4	15,4
1960	1,9	17,3
1961	1,2	18,5
1962	4,2	22,7
1963	4,5	27,2
1964	11,9	39,1
1965	11,6	50,7
1966	9,7	60,4
1967	9,0	69,4
1968	13,9	83,3
1969	13,2	96,5
1970	9,0	105,5
1971	11,7	117,2
1972	12,8	130,0
1973	67,3	197,3
1974	-7,7	189,6
1975	15,1	204,7
1976	8,9	213,6
1977	9,2	222,8
1978	11,7	234,5
1979	-6,4	228,1

Kaynak: Yabancı Sermayenin Dünü Bugünü ve Geleceği, Dr.Faruk Cömert
Hazine Dergisi, Sayı 12, Ekim 1998

1988 yılında ilk kez yaklaşık olarak 500 milyon Dolara ulaşan fiili doğrudan yabancı sermaye yatırımı sonraki yıllarda da artış eğilimini sürdürerek 1992 yılında 1,2 milyar Dolara kadar yükselmiştir. Bu tutar ile Türkiye doğrudan yabancı yatırımlar ve kişi başına düşen yabancı yatırım miktarı açısından gelişmekte olan ülkeler arasında ön sıralarda yer almıştır. Ancak bu yıldan itibaren ülkedeki ekonomik istikrarsızlığın da etkisiyle dalgalanma gösteren doğrudan yabancı yatırımlar 1999 yılında yeniden 817 Dolar düzeyine düşmüş

ve Türkiye bu yatırım tutarı ile sözkonusu yılda dünya genelinde yabancı yatırımlar açısından 54. sıraya gerilemiştir.⁽²⁵⁾

1980-2001 yılları arasında Türkiye’de izin verilen yabancı sermaye tutarları ile fiili olarak gerçekleşen yabancı yatırım tutarları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablodan da görülebileceği gibi 1980-2001 yılları arasında toplam izin verilen yabancı sermaye tutarı 31.350 milyon Dolar iken toplam fiili giriş 17.251 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem boyunca fiili giriş izin verilen yabancı sermaye dikkate alındığında %55 gibi çok düşük bir oranda gerçekleşmiştir.

1980 sonrasında yabancı yatırımcıların Türkiye’ye ilgisini göstermek açısından yabancı sermaye izinleri incelendiğinde, ilk sıçramanın 1981 yılında olduğu 1980’de 97 milyon Dolardan 1981’de 337 milyon Dolara yükseldiği görülmektedir. 1986 yapılan mevzuat değişikliğinden sonra ikinci sıçrama 1987 yılında gerçekleşmiş, 1986 yılında 364 milyon Dolar olan yabancı sermaye izinleri 1987 yılında 655 milyon Dolara yükselmiştir. 1992 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile de 1993 yılında ilk kez yabancı sermaye izinleri 2 milyar doları aşmış ve 1995 yılında 3 milyar dolar sınırına gelmiştir. Bu dönem boyunca en yüksek yabancı sermaye izni ise 3.837 milyon Dolarla 1996 yılında verilmiştir.⁽²⁶⁾

⁽²⁵⁾ Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Hande Güngör, İKV Dergisi, Sayı 149, Mayıs-Ağustos 2001, s:70

⁽²⁶⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Ö.İ.K. Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara Mayıs 2000, s:9

**TABLO 6 : 1980'DEN SONRA TÜRKİYE'YE GELEN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE (*) (Milyon Dolar)**

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Fiili Giriş	Firma Sayısı (Birikimli)
1980	97	35	78
1981	337	141	109
1982	167	103	147
1983	103	87	166
1984	271	162	235
1985	234	158	408
1986	364	170	619
1987	655	239	836
1988	821	488	1.172
1989	1.512	855	1.525
1990	1.861	1.005	1.856
1991	1.967	1.041	2.123
1992	1.820	1.242	2.330
1993	2.063	1.016	2.554
1994	1.478	830	2.830
1995	2.938	1.127	3.161
1996	3.837	964	3.582
1997	1.678	1.032	4.068
1998	1.647	976	4.533
1999	1.701	817	4.950
2000	3.060	1.719	5.328
2001(**)	2.739	3.044	5.841
TOPLAM	31.350	17.251	-

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Sermaye Raporları

(*) Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 yılı raporunda geçmiş yılların yabancı sermaye yatırım tutarlarını revize etmiştir. Ancak bu çalışmada geçmiş yıllarda yayınlanmış olan tutarlar kullanılmıştır.

(**) Ekim sonu itibariyle

İzin verilen yabancı sermayenin sektörel dağılımına bakıldığında, 1990'lı yılların başlarından itibaren tarım ve madencilik sektörlerinin paylarının çok düşük olduğu görülmektedir. Yabancı sermaye izinlerinin en fazla yoğunlaştığı sektörler olan imalat ve hizmetler sektörlerinin paylarında ise yıllar itibariyle büyük dalgalanmalar ve değişiklikler olmuştur. 1980 yılındaki toplam yabancı sermaye izinlerinden imalat sanayi %91,5 gibi çok büyük bir pay alırken, yıllar itibariyle bu payda hissedilir düşüşler olmuş, 1987'de %44,8 e, 1996 yılında %16,7 ye, 2000 yılında ise %36,4'e kadar düşmüştür. 2001 yılı itibariyle ise imalat sanayi yabancı sermaye izinlerinden %45,8 oranında pay almıştır. Hizmetler sektörü ise 1980 yılında yabancı sermaye izinlerinden yaklaşık olarak %8,5 oranında pay alırken, özellikle bazı yıllarda bu payını oldukça yüksek düzeylere (1987'de %53, 1996'da %81,4, 2000'de %61,4) çıkarabilmiştir. Hizmetler sektörünün 2001yılı itibariyle yabancı sermaye izinlerinden aldığı pay

ise %48,1'dir. 1980-2001 yılları arasında yabancı sermaye izinlerinin sektörlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO 7 : YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (Milyon Dolar)

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Madencilik	%	Hizmetler	%	Toplam
1980	88,76	91,51	-	-	-	-	8,24	8,49	97,00
1981	246,54	73,05	0,86	0,25	0,98	0,29	89,13	26,41	337,51
1982	98,54	59,01	1,06	0,63	1,97	1,18	65,43	39,18	167,00
1983	88,93	86,56	0,03	0,03	0,02	0,02	13,76	13,39	102,74
1984	185,92	68,51	5,93	2,19	0,25	0,09	79,26	29,21	271,36
1985	142,89	60,94	6,37	2,72	4,26	1,82	80,97	34,53	234,49
1986	193,47	53,15	16,86	4,63	0,86	0,24	152,81	41,98	364,00
1987	293,91	44,86	13,00	1,98	1,25	0,19	347,08	52,97	655,24
1988	490,68	59,80	27,35	3,33	5,62	0,68	296,87	36,18	820,52
1989	950,13	62,84	9,36	0,62	11,86	0,78	540,59	35,75	1.511,94
1990	1.214,06	65,23	65,56	3,52	47,09	2,53	534,49	28,72	1.861,20
1991	1.095,48	55,69	22,41	1,14	39,82	2,02	809,55	41,15	1.967,26
1992	1.274,28	70,02	33,59	1,85	18,96	1,04	493,13	27,10	1.819,96
1993	1.568,59	76,02	21,05	1,02	11,37	0,55	462,38	22,41	2.063,39
1994	1.107,29	74,94	28,27	1,91	6,20	0,42	335,85	22,73	1.477,61
1995	1.996,48	67,95	31,74	1,08	60,62	2,06	849,48	28,91	2.938,32
1996(*)	640,59	16,70	64,10	1,67	8,54	0,22	3.123,74	81,41	3.836,97
1997	871,81	51,95	12,22	0,73	26,70	1,59	767,48	45,73	1.678,21
1998	1.016,29	61,84	5,75	0,35	13,73	0,83	609,67	37,01	1.647,44
1999	1.123,22	66,05	17,19	1,01	6,76	0,40	553,40	32,54	1.700,57
2000	1.115,20	36,45	59,74	1,95	6,32	0,21	1.878,87	61,40	3.060,13
2001(**)	1.255,88	45,86	134,68	4,92	29,90	1,09	1.318,12	48,18	2.738,58
TOPLAM	17.060,94	54,42	577,12	1,84	303,08	0,97	13.410,30	42,78	31.349,44

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu

(*) 1996 yılında izin verilen sermaye rakamı, Fransızların İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2,3 milyar Dolarlık izni de kapsamaktadır.

(**) Ekim sonu itibariyle

Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye'de de hizmetler sektörü yabancı yatırımcılar için önem kazanan bir sektör konumundadır. Son yıllarda verilen yabancı sermaye izinleri imalat sanayinde özellikle taşıt araçları imalatı, taşıt araçları yan sanayi, elektrikli makine, ilaç, gıda, çimento, elektrik, hazır giyim ve çimento sanayilerinde, hizmetler sektöründe ise haberleşme, bankacılık ve yatırım finansmanı, inşaat taahhüt hizmetleri, ticaret, taşımacılık, turizm ve hiper market hizmetleri alt sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Düzenlenen yatırım teşvik belgeleri itibariyle verilen yabancı sermaye izinlerinin bölgelere göre dağılımına bakıldığında, 1990-2001 yılları itibariyle yabancı

sermaye yatırımlarının %67 gibi bir oranla Marmara Bölgesi'nde yoğunlaştığı, bu bölgeyi %11 payla Akdeniz Bölgesi'nin, %9 payla da Ege Bölgesi'nin izlediği görülmektedir. Söz konusu dönemde toplam teşvik belgeli yabancı sermaye izinleri içerisinde en fazla paya sahip iller ise İstanbul, Kocaeli, Bursa, Ankara ve Adana'dır. Bu beş ilin toplam teşvik belgeli yabancı sermaye izinleri içindeki payı %73,2'dir.⁽²⁷⁾

1990-2001 yılları arasında Teşvik Belgeli yabancı sermaye izinlerinin bölgelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

TABLO 8: 1990-2001 YILLARI ARASINDA TEŞVİK BELGELİ YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI (Milyon Dolar)

BÖLGELER	MİKTAR	%
Marmara Bölgesi	6.072	65,5
Akdeniz Bölgesi	916	9,9
Ege Bölgesi	849	9,2
İç Anadolu Bölgesi	496	5,4
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	223	2,4
Karadeniz Bölgesi	199	2,1
Doğu Anadolu Bölgesi	31	0,3
Çeşitli Bölgeler (*)	484	5,2
TOPLAM	9.270	100,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu

(*) Birden fazla bölgeye ilişkin yatırım izinlerini kapsamaktadır.

Yabancı sermaye izinlerinin ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında da Türkiye'de en fazla yatırım yapan ülke grubunun %90 pay ile OECD ülkeleri olduğu, bu ülkeler içinde de ağırlığın Avrupa Birliği Ülkelerinde olduğu görülmektedir. Özellikle AB ülkelerinden Fransa, Almanya, İngiltere, Hollanda ve İtalya Türkiye'deki en önemli yatırımcı ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Bunların dışında Amerika ve İsviçre Türkiye'deki önemli yatırımcı ülkelerdir.

Yabancı sermaye izinlerinin ülke gruplarına ve ayrıntılı olarak da ülkelere göre dağılımı aşağıdaki tablolarda verilmektedir.

⁽²⁷⁾ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu, s:4

**TABLO 9 : DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN
ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon Dolar)**

	1993(*)	1994(*)	1995(*)	1996	1997	1998	1999	2000	2001
AB Ülkeleri(OECD)	1.188	983	1.848	3.272	1.030	1.086	1.166	1.950	1.805
Diğer Ülkeler(OECD)(**)	773	376	900	389	380	477	375	618	666
Diğer Ülkeler	102	119	190	176	268	85	159	492	268
TOPLAM	2.063	1.478	2.938	3.837	1.678	1.648	1.700	3.060	2.739

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yıllık Raporları
İKV Dergisi, Sayı 149

(*) AB Ülkelerinden Finlandiya'yı içermemektedir.

(**) Norveç, İzlanda ve Avustralya'yı içermemektedir.

Aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi 1980-2001 yılları arasında verilen toplam yabancı sermaye izinlerinin %81,8'i sekiz ülkeye ait bulunmaktadır. Bu ülkeler arasında da en yüksek paya sahip ülkeler %17,6 payla Fransa ve %13,6 payla Hollanda'dır.

Yıllar itibariyle verilen yabancı sermaye izinlerinin yatırım türlerine göre dağılımına bakıldığında da ağırlığın yeni yatırımlarla sermaye artışında olduğu görülmektedir. 1980-2001 yılları arasındaki yabancı sermaye izinlerinin yatırım türlerine göre dağılımı da aşağıdaki tabloda verilmektedir.

TABLO 10 : YILLAR İTİBARIYLA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

(Milyon Dolar)

Ülkeler	1980-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Fransa	1.045,61	249,18	353,75	223,15	255,29	476,05	2.370,35	103,94	135,50	146,72	200,00
Hollanda	322,40	280,30	272,90	179,42	194,02	559,32	338,61	206,35	352,05	234,57	200,00
Almanya	696,43	196,41	202,46	145,37	223,46	392,13	226,47	281,50	329,80	407,31	200,00
A.B.D.	770,59	460,87	197,55	248,34	158,32	231,37	179,44	174,48	297,20	292,51	200,00
İngiltere	877,44	80,82	109,34	120,49	47,42	161,37	164,80	122,25	44,43	88,40	200,00
İsviçre	799,61	109,08	203,51	136,11	54,29	327,75	156,84	50,28	101,58	50,89	200,00
İtalya	214,06	180,66	119,66	419,29	164,00	98,57	43,24	124,50	128,69	95,22	200,00
Japonya	363,33	54,59	36,60	237,06	125,92	283,84	21,14	126,68	17,54	13,85	200,00
Belçika	87,54	8,27	20,00	21,10	13,43	36,20	70,18	7,61	17,82	23,41	200,00
S.Arabistan	125,35	43,95	34,07	15,08	8,44	11,81	8,98	11,00	17,14	14,47	200,00
G.Kore	20,59	0,94	10,29	93,30	0,53	15,94	30,99	17,88	2,51	13,62	200,00
Cayman Ada.	14,86	21,42	0,00	0,00	0,00	0,59	0,00	0,12	0,10	0,13	200,00
Lüksemburg	27,95	23,20	24,73	9,81	19,85	33,29	0,80	16,07	10,64	4,20	200,00
Kanada	31,85	51,26	22,63	58,31	37,37	41,33	1,42	0,41	12,86	1,91	200,00
Panama	46,83	1,74	2,55	3,58	2,11	17,53	0,13	0,00	0,67	0,00	200,00
Danimarka	82,96	4,73	3,66	5,21	8,57	3,63	0,44	13,68	4,15	11,28	200,00
Bahreyn	16,32	6,92	49,70	25,92	11,95	6,44	18,44	4,46	25,16	0,00	200,00
İsveç	41,05	13,96	14,39	6,25	8,70	11,84	22,09	7,52	19,42	6,88	200,00
Avusturya	24,47	8,36	8,83	5,55	3,59	32,92	11,20	8,42	6,10	16,41	200,00
Singapur	55,61	9,67	14,07	15,03	1,32	18,13	6,17	8,35	0,00	0,16	200,00
İran	59,21	3,23	8,95	5,80	3,96	5,63	5,35	9,58	5,00	1,58	200,00
İspanya	8,26	9,16	8,84	4,39	5,79	2,80	10,72	1,74	9,14	30,95	200,00
I.F.C.	21,72	6,09	10,47	1,70	20,98	9,76	7,30	3,62	3,36	0,03	200,00
Bermuda	0,00	38,35	0,38	14,13	3,20	20,11	0,00	1,33	0,09	0,00	200,00
K.K.T.C.	1,56	4,98	9,81	2,49	5,17	3,57	10,14	8,30	0,41	3,54	200,00
Virgin Adaları	0,00	0,23	0,41	0,09	0,62	6,17	26,71	1,20	0,31	15,20	200,00
Jersey Adaları	9,92	29,51	12,51	0,40	5,41	0,18	0,06	15,64	0,16	0,16	200,00
İrlanda	0,36	0,59	0,39	0,12	4,46	6,58	0,71	36,23	14,39	1,18	200,00
İsrail	0,74	0,20	0,93	0,66	0,03	0,20	7,39	1,53	1,63	1,31	200,00
Suriye	31,35	3,56	0,99	2,69	1,69	1,49	10,47	4,58	0,72	1,87	200,00
Rusya Fed.	1,79	3,82	2,66	9,54	6,56	11,29	5,78	5,29	3,00	4,13	200,00
Yunanistan	0,42	1,34	2,75	4,22	0,35	2,97	1,20	1,99	1,56	2,64	200,00
Finlandiya	3,40	1,22	0,63	0,74	12,19	25,88	2,84	3,05	1,56	0,21	200,00
Liechtenstein	1,03	11,37	4,17	0,78	0,72	17,67	0,76	0,43	0,06	17,50	200,00
B.A.E	34,59	8,04	0,32	3,39	0,31	0,23	0,60	0,58	0,31	0,17	200,00
İzlanda	0,00	1,17	3,04	0,03	0,09	0,00	0,06	0,00	41,98	0,00	200,00
Diğer Ülkeler	579,87	9,72	52,43	3,99	33,13	47,45	74,88	309,41	43,14	230,76	200,00
TOPLAM	6.419,06	1.967,26	1.819,96	2.063,39	1.477,61	2.938,32	3.836,97	1.678,21	1.647,44	1.700,57	200,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu

**TABLO 11: DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN
YATIRIM TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI (Milyon Dolar)**

Yıllar	Yeni Yatırım	%	Tevsi	%	Sermaye Artışı	%	İştirak	%	TOPLAM
1980	35	36	12	13	29	30	20	21	97
1981	122	36	43	13	102	30	71	21	337
1982	60	36	21	13	50	30	35	21	167
1983	23	22	45	44	30	29	6	5	103
1984	172	64	28	10	59	22	12	4	271
1985	147	63	9	4	56	24	23	10	234
1986	245	67	24	6	65	18	30	8	364
1987	331	51	34	5	217	33	73	11	655
1988	321	39	76	9	274	33	154	19	824
1989	561	37	135	9	389	26	427	28	1.512
1990	593	32	104	6	933	50	231	12	1.861
1991	825	42	124	6	849	43	169	9	1.967
1992	311	17	189	10	909	50	410	23	1.819
1993	521	25	428	21	826	40	288	14	2.063
1994	205	14	69	5	959	65	245	17	1.478
1995	1.033	35	508	17	822	28	575	20	2.938
1996	2.693	70	197	5	428	11	519	14	3.837
1997	471	28	247	15	533	32	428	26	1.678
1998	438	27	435	26	218	13	556	34	1.647
1999	521	31	471	28	201	12	504	30	1.697
2000	1.486	49	301	10	298	10	975	32	3.060
2001	231	8	502	18	1.197	44	809	30	2.739
TOPLAM	11.344		4.002		9.443		6.560		31.349
ORAN(%)	36		13		30		21		100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi , sözkonusu yıllar boyunca verilen toplam 31.349 milyon Dolarlık yabancı sermaye izinlerinin %36'sı yeni yatırımlardan, %30'u sermaye artışından, %21'i iştiraklerden ve %13'ü de tevsii yatırımlarından kaynaklanmaktadır.

Daha önceki açıklamalarda da değinildiği gibi, yıllar itibariyle yabancı sermaye izinlerinin tamamı fiili yatırım haline dönüşmemektedir. 2001 yılı Ekim ayı itibariyle kümülatif olarak yabancı sermaye izinlerine göre %55 oranında

gerçekleşen fiili girişler, 2000 yılında %56 oranında, 2001 yılında ise ilk kez yabancı sermaye izinlerinin üzerinde gerçekleşmiştir.

Verilen sermaye izinleri ile fiili gerçekleştirmeler arasında farklar oluşmasında verilen izinlerin yatırıma dönüşmemesinin payı olduğu kadar yatırımların izin verilen yılda tamamlanamamasının ve daha sonraki yıllara sarkmasının da büyük payı bulunmaktadır. 2001 yılında verilen yabancı sermaye izinlerinin üzerinde fiili giriş olmasında da bu faktörün rolü olduğu tahmin edilmektedir.⁽²⁸⁾

Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yabancı yatırım (fiili) 1980 yılında 35 milyon Dolar iken 1990 yılında yaklaşık olarak 1 milyar Dolara ulaşmış ve daha sonraki yıllarda da yaklaşık olarak bu düzeyde devam etmiştir. İlk kez 2000 yılında 1,7 milyar Dolar düzeyine yükselen fiili yatırımlar 2001 yılında oldukça büyük bir sıçrama ile yıllık 3 milyar Dolar düzeyine ulaşmıştır. 2000 ve 2001 yılları itibariyle fiili girişlerin ülkelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**TABLO 12: 2000 VE 2001 YILLARINDA FİİLİ GİRİŞLERİN
ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (Milyon Dolar)**

Ülkeler	Fiili Giriş	
	2000	2001(*)
İtalya	261	1.552
Hollanda	597	270
İngiltere	87	346
A.B.D.	257	280
Bahreyn	170	-
Japonya	119	139
Almanya	65	119
Fransa	44	99
İsviçre	40	53
Danimarka	-	53
İspanya	14	-
Diğer	53	133
TOPLAM	1.719	3.044

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,
2001 Yılı Raporu
(*) Ekim sonu itibariyle

Tablodan da görüldüğü gibi, gerek 2000 yılında, gerekse 2001 yılında toplam Türkiye'de gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyük bir

⁽²⁸⁾ a.g.e., s:6

bölümü İtalya, Hollanda, İngiltere ve ABD kaynaklıdır. Toplam fiili girişlerin 2000 yılında yaklaşık %70'i 2001 yılında ise %80'i sözkonusu dört ülke tarafından gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak 1 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, coğrafi konumu, ekonomik ve nüfus büyüklüğü, insan kaynakları ve büyüme potansiyeli dikkate alındığında Türkiye için oldukça düşük kalmaktadır. Yıllar itibariyle fiili gerçekleştirmeler, genellikle Türkiye GSMH'sının %1'inin de altında kalmaktadır. GSMH büyüklüğü açısından benzer ülkelerde ise bu rakamın 5 milyar Dolardan başlayıp 20 milyar Dolara kadar yükseldiği görülmektedir.

Gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik büyüklükleri açısından Türkiye ile benzerlik gösteren bazı ülkeler incelendiğinde, 1997 yılı itibariyle doğrudan yabancı yatırımların GSMH'ya oranının Malezya'da %38,1, Macaristan'da %34,7, Meksika'da %12,5, Arjantin'de %12,3, Polonya'da ise %11,6 düzeyinde olduğu, aynı yıl itibariyle bu oranın Türkiye'de ise %0,3 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

Ülkelerin doğrudan yabancı sermaye miktarlarının karşılaştırılmasında, kabul ettikleri yabancı sermaye tanımlarının aynı olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de kabul edilen yabancı sermaye tanımının, uluslararası kuruluşların ve bazı ülkelerin yabancı sermaye tanımlarından daha dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Örneğin; Türkiye OECD tanımından farklı olarak yabancı ortaklarca sağlanan kısa, orta ve uzun vadeli kredileri, yabancı ortağın mevcut ve alacaklarını ancak şirket sermayesine kaydedilmesi halinde yabancı sermaye olarak kabul etmekte, aksi halde yabancı sermaye girişi olarak saymamaktadır. Bu farklılık nedeniyle, ülkemize gelen yabancı sermaye miktarı diğer ülkelerle karşılaştırıldığında olduğundan daha az gözükebilmektedir.⁽²⁹⁾

⁽²⁹⁾ a.g.e., s:9-10

Türkiye’de 2001 yılı itibariyle 5.841 adet yabancı sermayeli firma faaliyet göstermekte olup, bu firmaların toplam sermayelerinin (6.184 Trilyon TL.) %63,2’si (3.914 Trilyon TL.) yabancı sermaye kapsamında bulunmaktadır. 1999-2001 yılları arasında Türkiye’de sırasıyla 417, 378 ve 513 adet yabancı sermayeli firma kurulmuştur.⁽³⁰⁾

Türkiye’de 2001 yılı itibariyle faaliyette bulunan 5.841 adet yabancı sermayeli firmanın 136’sı tarım sektöründe, 89’u madencilik sektöründe, 50’si enerji sektöründe, 1.458’i imalat sanayinde ve 4.108 gibi çok büyük bir kısmı da hizmetler sektöründe faaliyet göstermektedir.

İstanbul Sanayi Odası tarafından yayımlanan “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” adlı raporda, Türkiye’de kurulu olan 500 büyük firmanın, 139’unun yabancı sermayeli firma olduğu görülmektedir.⁽³¹⁾

1980-2001 yılları arasında yabancı sermayeli firmalar için düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinde kayıtlı yatırım tutarları toplamı 92,9 milyar Dolara ulaşmıştır. Söz konusu dönemde yatırımı tamamlanarak kapatılan belgelerin yatırım tutarı ise 49,2 milyar Dolardır. Yatırım Teşvik Belgelerindeki yatırımların gerçekleşme oranının %53 olduğu görülmektedir. Dönem boyunca Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen Yatırım-İzin ve Teşvik belgelerinde toplam 450.507 kişiye istihdam öngörülmekle birlikte, yatırımların gerçekleşen kısmı ile 254.794 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır.⁽³²⁾

⁽³⁰⁾ a.g.e., s:3

⁽³¹⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Ö.İ.K. Raporu, VII. BYKP, Ankara Mayıs 2000, s:10

⁽³²⁾ HM, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu, s:7

4.4. DYY Konusunda Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler

Uluslararası düzeyde sürekli artan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından artan oranda pay alabilmek amacıyla Türkiye kendi içinde bazı çalışmalar yaparken, bir yandan da uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmakta ve tanıtım faaliyetlerinde bulunmaktadır.

a) Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Çalışmaları ⁽³³⁾

Türkiye'deki yatırım ortamını gerek yerli gerekse yabancı yatırımlar için daha cazip hale getirebilmek ve bu doğrultuda gerekli mevzuat ve uygulama değişikliklerini tespit etmek amacıyla Türkiye Hazine Müsteşarlığı aracılığıyla Dünya Bankası Grubu ile "Türkiye'de Yatırımlarda Karşılaşılan İdari Engeller" adlı bir ortak proje yürütülmektedir. Bu kapsamda Eylül 2001'de tüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin katılımıyla, FIAS (Foreign Investment Advisory Service) tarafından hazırlanan raporun ele alındığı ve önerilerin tartışıldığı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sonuçlarına göre bir reform programı hazırlanmış ve Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur.

b) Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları (YKTKA)⁽³⁴⁾

Yasal ve Kurumsal Çerçeve bölümünde de belirtildiği gibi, ülkemizde yapılan yabancı sermaye yatırımlarının korunması ve daha fazla yabancı sermaye gelişinin özendirilmesi amacıyla, yatırım ve ticari ilişkilerimizin yoğun olduğu veya bu ilişkilerin genişlemesine yönelik potansiyel taşıdığı düşünülen ülkelerle "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları" imzalanmaya başlanmıştır (1962'den bu yana). Anlaşmaların temel amacı, anlaşmaya taraf ülke sınırlarında gerçekleştirilen yabancı sermayeli yatırımların ve ilgili faaliyetlerin tabi olacağı işlemi belirleyerek ekonomik işbirliğine uygun koşulları

⁽³³⁾ HM, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu, s:7

⁽³⁴⁾ a.g.e., s:27

yaratmak, yabancı sermayenin kamulaştırma ve devletleştirme açısından tabi olacağı işlemlere ve haklara açıklık getirmek ve özel teşebbüsle devlet arasında çıkabilecek ihtilaflara çözüm yolları tespit etmektir. Anlaşma, yatırımcılara ekonomik ve yasal güvence sağlarken, ilgili ülkelere de herhangi bir yeni yük getirmemektedir.

2001 yılında yapılan yeni anlaşmalarla (Portekiz, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Katar) YKTKA anlaşması imzalanan ülke sayısı 68'e yükselmiştir.

c) Avrupa Birliği İle İlişkiler⁽³⁵⁾

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyük bir bölümünün muhatabı olan Avrupa Birliği ülkeleri ile ilişkiler, Hazine Müsteşarlığı aracılığıyla Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı kapsamında sürdürülmektedir. Konsey Kararı ile Kurulan sekiz alt komiteden Tek Pazar ve Rekabet, Sanayi ve KOBİ Alt Komitesi ve Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistikler Alt Komitesi'ne Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü de katılmaktadır

Sözkonusu Komitelerden, Tek Pazar ve Rekabet Alt Komitesinde hizmetlerin serbest dolaşımı ve kuruluş hakkı ile devlet yardımları konularında, Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistikler Alt Komitesinde ise sermayenin serbest dolaşımı hakkında yabancı sermaye ve teşvik mevzuatının ve uygulamalarının, AB mevzuatıyla uyumu incelenmiş ve gerekli değişiklikler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda, AB Genel Sekreterliği koordinasyonunda oluşturulan Alt Çalışma Grubu tarafından "Devlet Yardımlarının İzlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı" hazırlanmıştır. Ayrıca Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin, Türkiye ile AB arasında hizmetler ve kamu alımlarının serbestleştirilmesine yönelik bir anlaşma imzalanması konusundaki kararı doğrultusunda, AB Komisyonu tarafından hazırlanan taslak üzerinde görüşmeler yapılmış ve Avrupa Anlaşmalarına uygun yeni bir taslak hazırlanmıştır.

⁽³⁵⁾ a.g.e., s:13-15

Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Ö.İ.K. Raporu, VIII. BYKP, Ankara, Mayıs 2000, s:13-15

24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Avrupa Birliği Müktesabatinin Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”nın ilgili bölümünde (4. Üyelik Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği, 4.5. Sermayenin Serbest Dolaşımı) doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ilgilendiren düzenlemelerin yapılmasına ilişkin çalışmalar Hazine Müsteşarlığı’nın katılımıyla devam etmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye hareketleri açısından, Türkiye’nin AB’ne üyeliği çok önemli bir konu iken, AB’ne aday ülke olma süreci bile oldukça önem taşımaktadır. Nitekim, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin pek çoğunda doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha adaylık döneminde büyük bir artış göstermiştir. Bu noktada önemli olan konunun, öngörülen takvim çerçevesinde taahhütlerin zamanında yerine getirilerek uluslararası piyasalara güven telkin etmek olduğu düşünülmektedir.

d) OECD ile İlişkiler⁽³⁶⁾

OECD Kamu Yönetimi Komitesi (PUMA)’nin 1998 yılında başlattığı “Düzenlemelerde Reform Programı Gönüllü Ülke İncelemeleri” çalışmaları kapsamında, 2001 yılında “Düzenlemelerde Reform Kurumlar Arası Koordinasyon Komitesi” kurulmuştur. Bu kapsamda OECD-CIME çalışmaları Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından izlenmekte ve Komite tarafından yayınlanan “Uluslararası Şirket Rehberi” konusunda kamuoyu bilgilendirilmeye çalışılmaktadır.

OECD Teşkilatı, gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı yatırımları teşvik eden önemli bir kuruluştur. Teşkilat bünyesinde, uluslararası yatırımlar ve çok uluslu şirketler konusunda üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirme görevini yerine getirmek üzere, 1975 yılında Uluslararası Yatırım ve Çokuluslu Şirketler Komitesi (CIME) oluşturulmuştur. Komiteye bağlı çalışma gruplarından üçü

⁽³⁶⁾ HM, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu, s:28

Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Ö.İ.K. Raporu, VIII. BYKP, Ankara, Mayıs 2000, s:14

(Rehberlik Çalışma Grubu, Uluslararası Yatırım Politikaları Çalışma Grubu ve Sermaye Hareketleri ve Görünmeyen İşlemler Komitesi) yabancı doğrudan yatırımlarla ilgili faaliyet göstermektedir.

e) Dünya Ticaret Örgütü ile İlişkiler

Küresel Ticaret Kuralları doğrultusunda faaliyet gösteren ve 1 Ocak 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün temel amacı, uluslararası ticaretin mümkün olduğunca serbest ve düzenli yapılmasını sağlamaktır. Türkiye tarafından, Örgüt'ün Ticaret ve Yatırım Çalışma Grubu toplantılarına katılımı sağlanmakta, olası bir çok taraflı yatırım anlaşmasına yönelik faaliyetler izlenmektedir.

f) Bölgesel Oluşumlarla İlişkiler

Güneydoğu Avrupa Ekonomik Forumu ve Avrupa-Akdeniz Endüstriyel İşbirliği Çalışma Grubu çalışmaları da yakından izlenmekte ve ilgili toplantılara katılım sağlanmaktadır. Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi konusuna programlarında yer veren, yukarıda sözü geçen kuruluşlar dışındaki uluslararası organizasyonlar, kuruluşlar ve programlar aşağıda sıralanmıştır.

- UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Yatırım Konferansı),
- UNIDO (Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Teşkilatı),
- IFC (Uluslararası Finans Kurumu),
- ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi),
- MIGA (Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı),
- KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği), EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), ECO (İktisadi İşbirliği Teşkilatı) gibi bölgesel kuruluşlar,
- OCIFT (Türkiye-Fransa Yatırım ve İşbirliğini Geliştirme Teşkilatı),
- DEG (Alman Yatırım ve Kalkınma Kuruluşu),
- İngiliz Yatırım Bürosu,
- WAIPA (Dünya Yatırım Geliştirme Ajansları Birliği)

5. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINA İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Genel olarak bir ülkedeki sermaye birikiminin yeterli olmayışı, ülke yönetimlerinin başlıca görevi olan yoksulluğun ortadan kaldırılmasını olanaksız hale getirmektedir. Bu tip ülkelerde karşılaşılan başlıca sorunlar aşağıda özetlenmiştir.⁽³⁷⁾

- Yoksulluğu ve işsizliği ortadan kaldırmak için gerekli olan yeni iş alanları yaratacak yatırımların yapılamaması,
- Bilgiye ve teknolojiye ulaşmada güçlükler ve uluslararası alanda yaşanan eşitsiz rekabet ortamı,
- Teknolojik altyapıya dayanmayan eğitim sistemi ve bu nedenle yaşanan yetişmiş eleman sıkıntısı,
- Uluslararası pazarda rekabet edebilecek standartlardan ve yönetim sistemlerinden yoksun olmak,
- Yatırımların finansmanında yaşanan sıkıntılar ve yurtdışı borçlanmada kredibilite eksikliği,
- Düşük işgücü fiyatları ve düşük hayat standardı.

Yukarıda özetlenen sorunlara bakıldığında, pek çoğunun Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir. Yeterli sermaye birikiminin olmadığı ülkemizde, endüstri ve finans kesimlerinin sözkonusu sorunlar nedeniyle büyük sıkıntılar çektiği bilinmektedir.

Ülkelerin kendi bünyelerinde yaptıkları yatırımlarda olduğu gibi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının da temel ve nihai amacı kâr elde etmek olduğundan, yabancı yatırımcıların yatırım yapacakları ülkelerdeki bazı koşulları göz önünde bulundurmaları ve değerlendirmeleri gerekmektedir. Sözkonusu koşullar aynı zamanda yabancı yatırım çekmek isteyen ülkelerin de dikkatle üzerinde durmaları gereken konulardır.

⁽³⁷⁾ Yabancı Sermaye Girişinde Yaşanan Sorunlar, Burçak Karapınar, Ekonomistler Bülteni, Şubat 2001, s:1

Yabancı sermaye yatırımı gerçekleştirecek yatırımcılar için en çok önem taşıyan konulardan biri, yatırım konusu ürün ya da hizmetin yatırım yapılacak ülkedeki piyasa durumudur. Ülkedeki yabancı sermaye kanunu, yabancı sermaye iznine yönelik bürokrasi, mevzuatın değişme sıklığı ve koşulları gibi konuları kapsayan yabancı sermaye ortamı da yatırımcılar için önem taşıyan bir diğer konudur.

Yabancı sermaye yatırımlarını genel olarak etkileyen ve belirleyen en önemli konulardan biri de, ülkedeki mevcut politik ve ekonomik istikrar durumudur. Yatırımcının kontrol alanı dışında bulunan ve yatırım girişimlerini doğrudan etkileyen politik ve ekonomik istikrarsızlıklar yatırım kararlarında çok büyük rol oynamaktadır. Ülkedeki altyapı yeterliliği ve kalitesi de yatırım kararlarında küçümsenmeyecek ölçüde belirleyici olan faktörlerden birisidir.⁽³⁸⁾

Dünya genelinde ortaya çıkan önemli gelişmelerin aksine, doğrudan yabancı sermaye yatırımları halen Türkiye ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahip değildir. Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişini engelleyen, başka bir deyişle doğrudan yabancı yatırımlarının istenen düzeye çıkarılmasına engel teşkil eden başlıca olumsuz faktörler aşağıda ana başlıklar halinde anlatılmıştır.⁽³⁹⁾

1) Ekonomik ve Sosyal Durumdan Kaynaklanan Sorunlar

a) Yaşanan ekonomik ve siyasi krizler uluslararası düzeyde Türkiye'ye duyulan güvenin kaybedilmesine neden olmuştur.

b) Son yirmi yıldır yaşanan yüksek enflasyon, yüksek faiz hadleri, yabancı yatırımcıların TL/döviz taşıma riskini artırmaktadır. Yüksek enflasyona karşı enflasyon muhasebesinin benimsenmemiş olması, ayrıca kârların enflasyondan arındırılmadan vergilendiriliyor olması yabancı yatırımcılarda olumsuz bir bakış açısı yaratmaktadır.

⁽³⁸⁾ Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dr.Suna Oksay, DTM Dergisi, Sayı 8, Ocak 1998, s:9

⁽³⁹⁾ Dünyada ve Türkiyede Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Hande Güngör, İKV Dergisi, Sayı 149, s:74
Yabancı Sermaye Girişlerinde Yaşanan Sorunlar, Burak Karapınar, Ekonomistler Bülteni, Şubat 2001, s:3

- c) İletişim olanakları açısından önemli bir sorun bulunmamakla birlikte, özellikle enerji ve ulaştırma altyapısına ilişkin yetersizlikler, yabancı yatırımcıları caydırıcı bir rol oynamaktadır.
- d) Kayıt dışı ekonomi ülkede adil olmayan bir rekabet ortamı yaratmaktadır.
- e) Ekonomik kararlardaki tutarsızlıklar, alınan ekonomik kararların uygulanmaması ve sık sık değiştirilmesi, yabancı yatırımcılarda uzun dönemli plan yapamama sorunu yaratmaktadır.
- f) Özelleştirme programlarının Türkiye’de yeterince uygulanamaması ve Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet modellerinin uygulanmasındaki gecikmeler yabancı yatırım girişini olumsuz yönde etkilemiştir (özellikle enerji projelerinde).
- g) Avrupa Birliği’ne uyumdaki gecikmeler de Türkiye’ye yabancı sermaye girişinin artmasını engellemiştir.
- h) İnsan hakları konusunda Türkiye’nin uluslararası alandaki imajı ve diğer sosyal problemler de yabancı yatırım girişini olumsuz yönde etkilemektedir.
- i) Ayrıca,
- Vergi mevzuatına ilişkin yetersizlikler,
 - Yolsuzluklar,
 - Tarife dışı engeller,
 - Fikri mülkiyet haklarının yeterince korunamaması,
 - Adalet sisteminin yavaş işleyişi ve ihtisas mahkemelerinin olmayışı
- gibi sorunlar yabancı yatırımcıların Türkiye’ye gelişinde çekinceler oluşturmaktadır.

2) Yabancı Sermayeden Kaynaklanan Sorunlar

- a) Yabancı sermayenin patent haklarına gösterdiği özen,
- b) Yabancı yatırımcıların yaşadığı giderek artan bürokratik sorunlar,
- c) Kısa dönemli gümrük uygulamalarının uzun dönemde yarattığı sorunlar ve olumsuz imaj,
- d) Emniyet denetimlerinden kaynaklanan ihracat-ithalat belgelerinin tamamlanmasındaki gecikmeler,
- e) Yabancıların istihdam edilmesindeki güçlükler ve

f) Çifte vergilendirmeyi önlemeye yönelik yapılan karşılıklı anlaşmalara karşın temettülerin hâlâ çifte vergilendirmeye tabi tutulması, gibi sorunlar da Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişini engelleyen ya da zorlaştıran faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Yukarıda anlatılan sorunlara ek olarak istikrarsız büyüme oranları, kapatılamayan bütçe açıkları, düzeltilemeyen ödemeler dengesi, oluşturulamayan vergi reformu gibi sorunlar, ayrıca vergi ve ticaret mevzuatının yabancı sermaye girişini teşvik eden, oldukça liberal bazda hazırlanmış yabancı sermaye mevzuatına ayak uyduramamasından kaynaklanan sorunlar Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımları için cazip bir ülke olarak görülmesini engellemiştir.

Türkiye, genel olarak gerek ekonomik gerekse sosyal göstergeler açısından çok olumlu bir noktada bulunmamaktadır. Dünya genelinde ortalama kişi başına gelir 4.800 Dolar civarında iken Türkiye'de bu rakam 3.000 Dolar civarındadır. Gelir dağılımında adaletsizlik üst boyutlardadır. Türkiye, yıllık enflasyon oranları açısından da üst sıralarda yer almakta olup, yüksek seyreden enflasyon gelir dağılımını daha da bozmaktadır. Toplam iç ve dış borç yükü yüzünden Türkiye yatırımlara da olması gereken düzeyde kaynak aktaramamaktadır. Buna bağlı olarak da yoksulluk ve işsizlik giderek artmaktadır. Türkiye ayrıca sosyal olanaklar açısından da oldukça olumsuzluklar taşımaktadır.

Yukarıda sözü edilen pek çok olumsuzluğa karşın Türkiye yabancı sermaye açısından bir çok olumlu özelliğe de sahip bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye coğrafi açıdan Doğu Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu'nun ortasında, tüm pazarlarla ilişki içinde olunabilecek bir jeo-politik konuma sahiptir. Ulaşım, enerji, teknolojik altyapı ve insan kaynakları açısından Türkiye yabancı yatırımcılar için cazip bir ülke konumundadır. Kolay eğitilebilecek, vasıfsız işgücü ile birlikte girişimci bir kesime sahip bulunmaktadır. İşgücü maliyetleri de diğer ülkelerle karşılaştırıldığında nispeten ucuz görünmektedir. Dinamik ve büyük bir nüfusa sahip olan Türkiye, ekonomik büyüklüğü ve yüksek büyüme potansiyeli de

dikkate alındığında, AB'ne de aday bir ülke olarak doğrudan yabancı yatırımlar için oldukça önemli avantajlar taşıyan bir ülke olarak görülmektedir.

ABD tarafından 200'li yıllar için yapılan "Yükselen 10 Büyük Pazar" çalışmasına göre, Türkiye Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu çalışmaya göre Türkiye'nin 1998 yılı itibariyle, yıllık 48 milyar Dolar yabancı yatırım alan Çin'in altında, 19 milyar dolar yabancı yatırım alan Brezilya'nın üstünde, dolayısıyla 30 milyar Dolar civarında doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin gelecekte dünyanın en önemli 8-10 pazarından biri olması beklenmektedir. Dünya Ticaret Örgütü'ne göre de Türkiye Dünya ticaretindeki en dinamik 20 ülkeden biridir.⁽⁴⁰⁾

Türkiye, özellikle 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerden sonra doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına geçmişte olduğundan çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi yüksek düzeyde doğrudan yabancı sermaye çekme potansiyeline sahip olan Türkiye'nin bu potansiyeli harekete geçirebilmesi için ekonomik ve siyasi alanda somut adımlar atması ve hızla gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

Yabancı sermaye çekmede sadece teşvik tedbirlerine başvurmak geçmişte de görüldüğü gibi yeterli olmamakta, yapısal ve kurumsal reformlar gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin enflasyonun aşağı çekilmesi, istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanması, siyasi istikrarsızlıkların azaltılması, kamu açıklarının küçültülerek kamunun mali piyasalar üzerindeki baskısının azaltılması, makro ekonomik istikrarı kalıcı kılacak yapısal reformların hayata geçirilmesine yönelik olarak kararlı politikalar izlemesi ve böylece doğrudan yabancı yatırımlar için cazip bir ülke konumuna gelmesi zorunlu görünmektedir.

⁽⁴⁰⁾ Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Ö.İ.K. Raporu, VII. BYKP, Ankara, Mayıs 2000, s:16

Yukarıda ana hatlarıyla belirtilen, yabancı sermaye yatırımlarını çekmeye yönelik ekonomik, sosyal ve siyasi nitelikli önlemler aşağıda daha ayrıntılı şekilde ve maddeler halinde anlatılmaya çalışılmıştır.

1) Ekonomik ve Sosyal Sorunlara Yönelik Öneriler

a) Doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından en önemli konulardan biri yatırım yapılacak ülkenin ekonomik ve siyasi istikrar durumudur. Özellikle ekonomik istikrar açısından Türkiye'nin bütçe açıklarının kapatılması, dış borç yükünün azaltılması ve yıllık enflasyon ve faiz oranlarının aşağıya çekilmesi gerekmektedir. Yüksek enflasyondan kaynaklanan, yatırımcıların TL/ döviz riskinin azaltılması yabancı yatırımlar açısından oldukça önemlidir. Kademeli olarak enflasyon muhasebesine geçilmesi ve kârların enflasyondan arındırıldıktan sonra vergilendirilmesi yabancı yatırımcıları teşvik edebilecek önlemlerdir.

b) Yatırımcıların uzun vadeli planlar yapabilmelerini temin etmek açısından özellikle ekonomik kararlarda tutarlılık ve uzun dönemli uygulanabilirlik sağlamak büyük önem taşımaktadır.

c) Kayıt dışı faaliyetlerin kayıt altına alınması, haksız rekabet ortamının ortadan kaldırılarak piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi açısından oldukça önemlidir. Genel olarak iyi işleyen bir piyasa mekanizmasının varlığı, yabancı yatırımlar açısından başlı başına bir tercih konusu olmaktadır.

d) Özelleştirme programında ortaya çıkan sorunların giderilerek bu konudaki projelerin hayata geçirilebilmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının temel araçlarından birinin faaliyete geçirilmesi anlamına gelecektir.

e) Avrupa Birliği'ne uyum kapsamında şimdiye kadar gerçekleştirilen pek çok mevzuat değişikliği ve bunların uygulamaya konulması doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından da Türkiye'ye önemli kazanımlar sağlayabilecektir. Söz konusu uyumun tamamlanması ve bu konuya ilişkin olarak

insan hakları açısından Türkiye'nin uluslararası alanda olumlu bir imaj kazanması ile önümüzdeki yıllarda yabancı yatırımcıların geçmişte oluşan tereddütlerinin ortadan kalkacağı ve Türkiye'ye yönelik yatırımlarını artıracakları tahmin edilmektedir.

f) Hukuki düzenlemelerle mevzuatlar arasında paralellik ve uyum sağlanması da yabancı yatırımcılar açısından bazı handikapların ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

2) Doğrudan Yabancı Yatırımcılara İlişkin Çözüm Önerileri

a) Genel olarak doğrudan yabancı yatırımlara yönelik bürokratik işlemlerin mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılması gerekmektedir.

b) Bir anlamda yukarıdaki maddeyle de ilgili olarak, Yabancı Sermaye ile ilgili kurumun (Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü) gerek yasal düzenlemelerin yapılmasında, gerek yabancı yatırımların gerçekleştirilmesine ilişkin politika ve prensiplerin belirlenmesinde, gerekse de yatırımların başlamasında zorunlu olan prosedürün yerine getirilmesinde (başvuru, gerekli belgeler, izin verilmesi vb.) daha çok yetkilendirilmesi ve gerekli hallerde diğer kurumlarla koordinasyon sağlayarak işlemlerin hızlandırılması ve basitleştirilmesini sağlaması oldukça büyük önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, yabancı şirketlerin baştan sona tek bir muhatapla karşı karşıya olmaları, gerek yabancı yatırımcıların sözkonusu işlemleri daha kolaylıkla takip etmelerini gerekse de ilgili kuruluşun yabancı şirketleri daha kolaylıkla takip edip denetleyebilmelerini sağlayacaktır.

c) Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırabilmek açısından bazı yabancı merkezlerde irtibat büroları kurularak tanıtım, araştırma faaliyetleri yapılması ve bir ölçüde de danışmanlık hizmeti sağlanması yararlı olabilecektir.

d) Adalet sisteminin hızlı işleyişinin sağlanması ve ihtisas mahkemelerinin kurulması, yabancı şirketlerin faaliyetlerinin sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır.

e) Vergi mevzuatında değişiklik yapılarak özellikle de çifte vergilendirmeyi önleyen düzenlemelere gidilmesi, Türkiye'ye yabancı sermaye girişini teşvik edebilecektir.

f) Ayrıca gümrük uygulamalarının düzenlenmesi ve basitleştirilmesi de yurtiçi yatırımcılar için olduğu kadar yabancı yatırımcılar için de yararlı ve teşvik edici olabilecektir.

g) Yabancı doğrudan yatırımların artırılabilmesi açısından, serbest bölgelere önem verilmesi, alt ve üst yapı olanaklarının artırılması büyük önem taşımaktadır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünya genelinde 1960'lı yıllarda başlayan devletleştirme hareketleri 1980'li yıllarda yerini liberal politikalara bırakmış, kaynakların etkin kullanımı ve özel girişimin daha fazla kâr elde etme güdüsüne dayalı olarak ortaya çıkan uluslararası rekabete dayalı üretim politikaları, küreselleşme olgusunu gündeme getirmiştir. Serbest mal ve hizmet ticareti ile teknoloji transferi ve rekabet derecesini yükseltecek yasal ve kurumsal düzenlemeler doğrultusunda küreselleşen dünyamızda en fazla serbestisi elde edilen üretim faktörünün sermaye olduğu bilinmektedir.

Mal ve hizmet üretimine yönelik bir tür uluslararası sermaye akışı niteliğindeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sermaye ile birlikte yönetim becerisi, know-how ve yeni teknoloji transferi sağlaması ve pazarlama, ihracat ve istihdam olanaklarını artırması dolayısıyla gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarının temel unsurlarından biri durumuna gelmiştir. Ülke ekonomilerinin büyümesinde ve büyüme hızının sürdürülmesinde küçümsenmeyecek bir role sahip olan doğrudan yabancı yatırımlar, ulusal ekonomilerin küresel ekonomiye entegrasyonu için de vazgeçilemez faktörler arasında yer almaktadır.

1980'li yıllara kadar genellikle gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar, ülke ekonomilerine sağladığı yararların belirginleşmesi ve sermaye yetersizliği çeken ülkeler için dış borçlanmaya alternatif olarak görülmesiyle 1980'lerden sonra gelişmekte olan ülkeler arasında rekabet konusu olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda yabancı sermaye önündeki engelleri kaldırmaya, liberalleşme ve özelleştirme faaliyetlerine ve teşvik tedbirlerine yönelik düzenlemeler yapan gelişmekte olan ülkeler özellikle 1990'ların ortalarında dünya çapında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları payları oldukça yüksek düzeylere çıkarmışlardır.

Dünya genelinde yatırım koşullarında ortaya çıkan olumlu gelişmeler doğrultusunda son yıllarda uluslararası doğrudan yabancı yatırım hacmi tahmin

edilemeyecek şekilde artmıştır. 1990 yılında 202 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşen DYY'lar 1991 ve 1992 yıllarında bir miktar düşüş göstermekle birlikte sonraki yıllarda sürekli artarak 1995 yılında 331 milyar Dolara, 1998 yılında 693 milyar Dolara, 2000 yılında ise 1.271 milyar Dolara yükselmiştir. 1986-1990 yılları arasında yıllık ortalama yüzde 24 oranında artan DYY'lar 1990-2000 döneminde 6.3 kat artış göstermiştir. 1980'li yıllarda Dünya doğrudan yabancı yatırım stoğunun Dünya GSYİH'na oranı yüzde 5 dolayında iken, bu oran 1999 yılında yüzde 16'ya yükselmiştir. Yine 15 gelişmiş ülkede uluslararası ana şirketlerin sayısı 1960'lı yılların sonunda 7.000 dolayında iken, bu sayı 1990'ların sonunda yaklaşık 40.000 'e yükselmiştir.

Dünya genelindeki DYY'lardan 1990 yılında yaklaşık yüzde 81 oranında pay alan gelişmiş ülkelerin DYY payı 1994 yılında yüzde 56,5'e kadar düşmekle birlikte, 1995 yılından itibaren sürekli artarak 2000 yılında tekrar yüzde 79 düzeyine yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin DYY payı ise 1994 yılında yüzde 41'e kadar yükselmekle birlikte, bu tarihten itibaren sürekli azalarak 2000 yılında tekrar yaklaşık 1990 yılı düzeyinde (yüzde 18,4) yüzde 18,9 olarak gerçekleşmiştir.

1980'li yıllarda olduğu gibi 1990'lı yıllarda da Dünya DYY girişinde ilk sırada yer alan ABD'nde 1999 yılındaki DYY girişi 275,5 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl itibariyle DYY girişi açısından ABD'ni İngiltere, İsveç, Çin ve Fransa izlemiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında ilk sırada yer alan Çin'de ise 1996 yılından itibaren ortalama olarak 40 milyar Dolar civarında DYY girişi gerçekleşmektedir.

1800'lü yıllarda doğal ve tarımsal kaynaklara yönelik olarak başlayan yabancı sermaye yatırımları günümüze kadar bilgi işlem den nükleer maddelere ve hizmet sektörü yatırımlarına kadar uzanan bir gelişim süreci geçirmiştir. Özellikle 1985'den sonra turizm, bilgi işlem, otomotiv, telekomünikasyon ve nükleer maddelere yönelen doğrudan yabancı yatırımlarda son yıllarda hizmetler sektörü ağırlık taşımaya başlamıştır. 1997 yılı itibariyle gelişmiş ülkelere yönelik

DYY'ların %53'ü, gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'ların ise %41,3'ü hizmetler sektöründe gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak büyük sermayeli Çokuluslu (ya da Ulusötesi) Şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar ile ucuz işgücü, ucuz hammadde, düşük vergilendirme sistemi ve teşvik tedbirleri olan ülkelerde faaliyet gösterilerek daha yüksek kâr ve daha yüksek rekabet gücü sağlamak amaçlanmaktadır. Ancak, yabancı sermayenin yatırım yerinin belirlenmesinde dikkate alınan en önemli unsur ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrar durumudur. Doğrudan yabancı yatırımların uzun vadeli yatırım niteliğinde olması nedeniyle DYY yapacak şirketler yatırım yapacakları ülkede, istikrarlı bir iş ortamının bulunmasına (döviz kuru, enflasyon), ulaşım ve altyapı olanaklarının yeterliliğine, etkin bir çalışma mevzuatının varlığına ve pazara giriş olanakları tanınmış olmasına (serbest rekabete dayalı bir piyasanın oluşmuş olması) çok büyük önem vermektedirler. Yatırım yerinin değerlendirilmesinde ikincil olarak göz önünde tutulan kriterler ise teşvik tedbirleri, yabancı sermaye mevzuatı, işgücü yeterliliği ve kalitesi, güvenlik sorunları ve diğer altyapı unsurlarıdır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan liberalleşme akımına paralel olarak yabancı sermaye ile ilgili ilk yasal düzenlemeyi 1954 yılında 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" ile yapmıştır. İlgili kanuna ek olarak 25 Ocak 1980 tarihli "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" ile uygulamaya konan liberal iktisat politikaları ve kambiyo mevzuatı ile de Türkiye yabancı sermaye konusunda en liberal mevzuata sahip ülkelere biri haline gelmiştir. Konuya ilişkin en son kurumsal düzenleme ise 9 Kasım 1994 tarihinde gerçekleştirilmiş, 1991 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde kurulan Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Müsteşarlığın ikiye ayrılması sonucu Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetini devam ettirmeye başlamıştır.

Yukarıda anlatıldığı üzere, oldukça liberal bir anlayışla hazırlanmış yabancı sermaye mevzuatına sahip olan Türkiye, coğrafi konumu, ulaşım ve enerji olanakları, teknolojik altyapısı, ekonomik büyüklüğü ile nüfus büyüklüğü ve niteliği açısından taşıdığı pek çok avantaja rağmen doğrudan yabancı sermaye

yatırımlarından olması gerektiği kadar pay alamamaktadır. Fiili doğrudan yabancı sermaye girişini ancak 1990 yılında 1 milyar Doların üzerine çıkaran Türkiye, 1990'lı yıllar boyunca da bu tutarı çok fazla artıramamış ancak 2000 yılında 3 milyar Dolar civarında DYY girişi gerçekleştirebilmiştir. Yıllar itibariyle fiili gerçekleştirmeler genellikle Türkiye GSMH'sinin %1'inin de altında kalmaktadır. Oysa GSMH büyüklükleri ve gelişme düzeyleri açısından benzer ülkelerde fiili doğrudan yatırım girişleri 5 milyar ile 20 milyar Dolar arasında değişmekte ve bu rakamlar sözkonusu ülkelerin GSMH'sinin en az %10'u ile en çok %38'ine karşılık gelmektedir.

ABD tarafından 2000'li yıllara yönelik olarak yapılan "Yükselen 10 Büyük Pazar" çalışmasında Türkiye Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ayrıca gelecekteki en önemli 8-10 pazardan biri olması beklenmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından yaklaşık olarak 30 milyar Dolar civarında yatırım olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin, sahip olduğu pek çok avantajlı konuma karşın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında istenen düzeyde başarılı olamamasında, ülkede belli aralıklarla yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin, yüksek enflasyon ve faiz oranlarının, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün, bazı mevzuat uyumsuzluklarının, özelleştirme politikalarının yeterince hayata geçirilememesinin ve insan hakları konusunda yaşanan bazı olumsuzluklara dayalı güven eksikliğinin çok önemli bir payı bulunmaktadır. Ayrıca yabancı sermayeyi doğrudan ilgilendiren patent hakları ve fikri mülkiyet hakları sorunları, bürokratik işlemlerin çokluğu, çifte vergilendirme, yabancıların istihdam edilmesinde yaşanan sorunlar da yabancı yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Yukarıda sayılan sorunlara rağmen, Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından mevcut avantajlarını ve yüksek potansiyelini devam ettirmektedir. 1999 yılından bu yana Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmesinin, imtiyaz ve uluslararası tahkim konularının çözülerek

altyapı projelerine özel sektörün ve yabancı yatırımcıların katılabilmesi olanağının yaratılmasının, komşu ülkelerle olumlu ilişkiler içine girilmiş olmasının ve uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirlerine bağlı olarak uluslararası finans ve değerlendirme kuruluşlarının olumlu değerlendirmelerde bulunmasının uluslararası yatırımcılarda Türkiye lehine olumlu bir bakış açısı yarattığı tahmin edilmektedir. Özellikle AB'ne uyum kapsamında bugüne kadar gerçekleştirilmiş olan mevzuat değişikliklerinin hayata geçirilmesinin de yabancı yatırımlarda Türkiye'nin gündeme gelmesini sağlayabileceği düşünülmektedir.

Türkiye, gerek Avrupa Birliği sürecinde, gerekse ulaşılmak istenen ekonomik göstergelere yönelik politika uygulamalarında oldukça olumlu bir noktada bulunmaktadır. Söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi kapsamında, mevcut sorunların ve eksikliklerin giderilmesi yanında doğrudan yabancı yatırımlara yönelik uygulanacak teşvik tedbirleri ve etkin tanıtım faaliyetleri ile Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının en azından benzer ülkeler düzeyine çıkarılabileceği düşünülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye Tarafından Kaydedilen Gelişmeler ve Avrupa Birliği ile Mali İlişkiler, Fulya Bayraktar, TKB, 2001
- Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dr.Suna Oksay, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı 8, Ocak 1998
- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara, Mayıs 2000
- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü, R. Hakan Yılmaz, Hazine Dergisi, Sayı 11, Temmuz 1998
- Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Hande Güngör, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Sayı 149, Mayıs-Ağustos 2001
- Ekonomik Rapor 2000, TOBB, Mayıs 2001
- Ekonomistler Bülteni, Şubat-Mart 2001
- Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye, Özlem Özkıvrak - Dilek Dileyici, Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., 2000
- Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Ankara, 2000
- Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Prof.Dr. Ahmet Gökdere, Ataum Ders Notları, 2001
- Locational Determinants of Foreign Direct Investment in an Emerging Market Economy : Evidence From Turkey, Fuat Erdal-Ekrem Tatoğlu, Adnan Menderes-Beykent Üniversitesi, 2002
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu
- T.C. Hazine Müsteşarlığı Web Sayfası, Yabancı Sermaye Mevzuatı ve Yabancı Sermaye istatistikleri
- Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Ankara, 2000
- Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde, Dr. Coşkun Can Aktan, EGİAD, 2001
- Türkiye Cumhuriyeti Ulusal Programı, Ankara, 19 Mart 2001

- Türkiye’de İmalat Sanayiinde Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmaların Katma Değer ve İstihdam Yönünden Değerlendirilmesi, Hayrettin Yıldırım, DPT-YSB, Ekim 1983
- Vergilemede Global Eğilimler AB ve Türk Vergi Sistemi, TOBB, Mayıs 2001
- Yabancı Sermayenin Dünü, Bugünü ve Geleceği, Dr. Faruk Cömert, Hazine Dergisi, Sayı 12, Ekim 1998
- Yabancı Sermaye ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Uygulaması, Tuncay Hacaloğlu, DPT-TUB, Eylül 1983